

Sprawiedliwa transformacja Wielkopolski Wschodniej

Wyzwania z perspektywy społecznej – analiza i rekomendacje

Sprawiedliwa transformacja Wielkopolski Wschodniej. Wyzwania z perspektywy społecznej - analiza i rekomendacje

Autorka: Emilia Ślimko, Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć, Fundacja Otwarty Plan

Korekta: Jakub Kahul

Skład i grafika: Michał Świstak

Konsultacja merytoryczna: Izabela Zygmunt, Joanna Furmaga, Magdalena Bartecka, Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć

Koordinacja wydawnicza: Magdalena Klarenbach, Fundacja Otwarty Plan

Zdjęcie okładkowe: Sławomir Jankowski

Wydawca:

Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć, ul. Raszyńska 32/44 lok. 140, 02-026 Warszawa

Wydanie I, Warszawa 2019

ISBN: 978-83-62403-22-6

Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć jest ogólnopolską organizacją pożytku publicznego zrzeszającą organizacje ekologiczne działające w największych miastach Polski. Naszym celem jest wspieranie rozwoju społecznego i gospodarczego zgodnego z wymogami ochrony środowiska i klimatu, sprawiedliwości społecznej i poszanowania praw człowieka. Działamy poprzez budowanie obywatelskiego poparcia dla koncepcji zrównoważonego rozwoju, tworzenie mechanizmów społecznej kontroli wydatkowania publicznych funduszy oraz projekty w obszarze transformacji niskoemisyjnej i wspieranie ekorozwoju krajów globalnego Południa.

Główne obszary naszej działalności to rozwój energetyki obywatelskiej, transformacja energetyczna oraz sprawiedliwa transformacja regionów górniczych, walka z ubóstwem energetycznym i poprawa efektywności energetycznej, poprawa jakości powietrza oraz ochrona wód i bioróżnorodności.

zielonasiec.pl | globalnepoludnie.pl | dlaklimatu.pl | wiecejnizenergia.pl | sprawiedliwa-transformacja.pl

Publikacja dostępna jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne 3.0 Polska [CC BY-NC 3.0 PL].
Treść licencji: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/pl/>

Spis treści

Sprawiedliwa transformacja Wielkopolski Wschodniej. Wyzwania z perspektywy społecznej - analiza i rekomendacje

I. Wyzwania dla sprawiedliwej transformacji Wielkopolski Wschodniej _____	8
II. Perspektywa strony społecznej _____	14
III. Perspektywa strony samorządowej _____	20
IV. Wnioski i rekomendacje _____	27
V. Lokalne podmioty działające na rzecz sprawiedliwej transformacji _____	32

SPRAWIEDLIWA TRANSFORMACJA

Wczesne planowanie

Aby uniknąć wstrząsów związanych ze zbyt nagłą zmianą, transformację należy zaplanować na co najmniej 10 lat. Potrzeba czasu na zbudowanie alternatyw gospodarczych, przekwalifikowanie pracowników i uporządkowane, stopniowe przejście na nowy model rozwoju regionu. Plany te należy opracować jak najwcześniej, ponieważ ekonomiczne podstawy wydobycia węgla i energetyki węglowej z każdym rokiem są coraz słabsze.

Szeroki dialog społeczny

Plan transformacji powinien być opracowany na zasadzie szerokiego konsensu w gronie wszystkich zainteresowanych stron, w tym: pracowników, związków zawodowych, przedsiębiorców z branży węglowej, energetycznej i innych, władz samorządowych, przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego, szkół i uczelni, partii politycznych, związków wyznaniowych. Demokratycznie wypracowana wizja rozwoju regionu to podstawa skutecznego działania.

Wyznaczony termin odejścia od węgla

Realistyczny plan transformacji można stworzyć tylko na podstawie jasnej politycznej decyzji w sprawie harmonogramu odchodzenia od węgla. Harmonogram stwarza klarowne ramy i wyznacza kierunek oraz tempo działania wszystkim zaangażowanym stronom. Bez niego działania nie będą wystarczająco skoordynowane i skuteczne, co może zaważyć na ostatecznym rezultacie transformacji.

Środki na inwestycje

Dobra strategia powinna obejmować starannie przemyślany, kompleksowy program inwestycyjny i wskazywać źródła jego finansowania (fundusze unijne i pożyczki z Europejskiego Banku Inwestycyjnego, fundusze krajowe, ale także mechanizmy zachęcające do inwestycji prywatnych opartych o lokalny kapitał, np. inwestycji w mikroinstalacje OZE).

Jakość życia

Częścią sprawiedliwej transformacji powinny być działania podnoszące jakość życia w regionie, dotyczące np. dostępności opieki zdrowotnej, uczestnictwa w kulturze, transportu publicznego, rozwoju szkół i uczelni, mieszkań na wynajem, usług senioralnych, terenów rekreacyjnych. Bardzo ważnym elementem planu jest ochrona i regeneracja środowiska naturalnego, w tym poprawa jakości powietrza oraz rewitalizacja terenów poprzemysłowych.

Nowe kwalifikacje i miejsca pracy

Kluczowe jest umożliwienie pracownikom odchodzącym z sektora węglowego zdobycia nowych kwalifikacji i płynnego, bezpiecznego przejścia do nowych miejsc pracy. Oferta ta musi być spójna z wypracowaną strategią rozwoju i programem inwestycji. Powinna brać pod uwagę dotychczasowy profil zawodowy pracowników, aby w nowych miejscach pracy mogli w jak największym stopniu wykorzystywać swoje umiejętności i doświadczenie zawodowe. Jej elementem musi być solidny mechanizm pośrednictwa pracy i wcześniejszych emerytur, gwarantujący, że nikt nie pozostanie bez środków do życia.

Szanowni Państwo!

Oddajemy w Państwa ręce publikację dotyczącą sprawiedliwej transformacji w Wielkopolsce Wschodniej. Sytuacja gospodarcza tego regionu jest szczególna, gdyż, w odróżnieniu od np. Górnego Śląska, jest on niemal całkowicie uzależniony od sektora wydobywczo-energetycznego. Wobec bardzo niedalekiej perspektywy zakończenia wydobywania węgla brunatnego w regionie konieczność przeprowadzenia z sukcesem procesu transformacji jest niezwykle paląca. Proces ten już się rozpoczął, a Wielkopolska Wschodnia przystąpiła do Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji. W naszej publikacji dokonujemy analizy dotychczasowego procesu pod kątem koncepcji sprawiedliwej transformacji. W rozumieniu decydentów politycznych transformacja często postrzegana jest głównie w kontekście innowacji technologicznych i wspierania spółek energetycznych w procesie przemian. My chcemy zwrócić szczególnie uwagę na aspekty społeczne tego procesu, ponieważ bez ich uwzględnienia nie możemy mówić o sprawiedliwej transformacji.

Celem publikacji jest naświetlenie i nazwanie najważniejszych wyzwań dla procesu transformacji oraz rozbieżności interesów różnych stron, których transformacja dotyczy. Wychodząc z założenia, że regionalny plan transformacji powinien odzwierciedlać sprawiedliwy kompromis pomiędzy interesami wszystkich grup, których dotkną skutki tego procesu, przedstawiamy stanowisko i argumenty strony społecznej, a także samorządowej. Mamy nadzieję, że dzięki zaprezentowaniu szerokiego spektrum poglądów i oczekiwań co do kształtu transformacji regionu oraz jasnemu nakreśleniu punktów spornych nasz raport stanie się punktem wyjścia do rzetelnej i inkluzywnej dyskusji o powęglowej przyszłości Wielkopolski Wschodniej.

Konieczności zmian w polskim systemie energetycznym nie da się powstrzymać ze względu na wyczerpywanie się łatwo dostępnych złóż węgla, pilne zadanie ograniczenia emisji gazów cieplarnianych i ochronę klimatu, jak również inne wizje rozwoju społeczno-gospodarczego, za jakimi chce podążać społeczeństwo. Niektóre dobre praktyki z transformacji energetycznej w innych krajach, takich jak Niemcy, Czechy, a ostatnio Słowacja¹, pokazują, że przy odpowiednim przygotowaniu jest możliwe uniknięcie jej negatywnych skutków. Transformacja musi być jednak właściwie zaplanowana w czasie oraz uzgodniona w drodze szerokiego i demokratycznego dialogu z udziałem wszystkich zainteresowanych stron.

Publikacja powstała w dużej mierze dzięki wywiadam przeprowadzonym z przedstawicielkami i przedstawicielami wybranych organizacji społecznych i instytucji publicznych, które są zaangażowane w dyskusję o sprawiedliwej transformacji. Na końcu pierwszej części prezentujemy skrótowy opis tych organizacji i instytucji oraz kalendarium wybranych wydarzeń do czerwca 2019 r., które odnoszą się bezpośrednio do tematu sprawiedliwej transformacji.

Rozmowy przeprowadziliśmy z następującymi osobami, którym bardzo serdecznie za to dziękujemy: Józef Drzazgowski, Jarosław Koźlarek, Piotr Krygier, Agata Kuźmińska, Wanda Radowska, Paweł Smoleń, Miłostawa Stępień, Maciej Sytek.

Zespół redakcyjny

¹ „Sprawiedliwa transformacja - to się dzieje!”, Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć, 2018, http://www.eko.org.pl/imgturysta/files/sprawiedliwa_transformacja.pdf

Streszczenie

Węgiel brunatny stanowi najbardziej eksploatowane bogactwo naturalne w Wielkopolsce Wschodniej. Jest wydobywany w Zagłębiu Konińskim, które obejmuje kopalnie Konin i Adamów oraz Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin SA (ZE PAK). Rozwój społeczny i gospodarczy regionu od połowy lat 50-tych XX w. zależny był od górnictwa oraz rozwoju branży energetycznej. Dzięki nim Konin, jako stolica tej części województwa, stał się prężnym ośrodkiem gospodarczym, co zaczęło się jednak zmieniać w latach 90-tych wraz z restrukturyzacją energetyki i spadkiem znaczenia w związku z utratą statusu miasta wojewódzkiego. Od końca lat 80-tych obserwujemy silny trend zmniejszania się zatrudnienia w elektrowniach i górnictwie. **Złoża węgla brunatnego w regionie są obecnie na wyczerpaniu, a wobec planowanych odkrywek, takich jak Ościstowo czy Dęby Szlacheckie, nie ma zgody społeczności lokalnych.** Horyzontem czasowym wydobycia węgla, o jakim aktualnie się mówi, jest 2030 r. Odkrywka Ościstowo nie uchroni jednak regionu od naglącej konieczności odejścia od węgla.

Główne wyzwania dla regionu to:

- ▶ mała opłacalność dalszego wydobycia węgla brunatnego oraz modernizacji elektrowni wykorzystujących węgiel jako paliwo,
- ▶ duży odsetek osób bezrobotnych w porównaniu do reszty województwa,
- ▶ nadmierna zależność lokalnego rynku pracy od kopalń i elektrowni należących do spółki ZE PAK,
- ▶ migracje młodych ludzi z regionu i starzenie się społeczeństwa,
- ▶ szkody środowiskowe oraz straty dla lokalnych społeczności wynikające z natężenia odwodnień i zasięgu lejów depresyjnych odkrywek,
- ▶ konflikty na tle społecznym i prawnym w związku z planami rozbudowy istniejących oraz otwierania nowych odkrywek, wynikające m.in. z braku dialogu między władzami kopalni a lokalnymi społecznościami.

Mimo wyraźnego zmniejszenia znaczenia gospodarczego regionu oraz odczuwanych przez społeczeństwo dotkliwych skutków tej zmiany, **jak dotąd nie powstał kompleksowy plan transformacji, która ograniczyłaby uzależnienie lokalnej gospodarki od węgla.** Skutki tego zaniechania ponosi dziś społeczeństwo, które pilnie potrzebuje budować alternatywy w różnych obszarach rozwoju gospodarczego. Szczególnym problemem

okazuje się pogarszająca się sytuacja hydrologiczna regionu. **Odkrywki oddziałują w sposób negatywny na rolnictwo, powodując znaczące zmniejszenie plonów z powodu utraty wód gruntowych, a często doprowadzając rolników nawet do zaniechania upraw.** Ich konsekwencją jest także obniżanie się poziomu jezior na terenie całego obszaru dotkniętego wpływem powstałego leju depresyjnego i degradacja walorów przyrodniczych regionu. Elektrownie i odkrywki są też źródłem zanieczyszczeń powietrza, w tym zanieczyszczenia rtęcią, oraz źródłem znacznych emisji dwutlenku węgla.

Jako pierwsza o sprawiedliwej transformacji Wielkopolski Wschodniej zaczęła mówić w 2017 r. grupa aktywistek i aktywistów miejskich z Konina, skupionych głównie wokół organizacji pozarządowych. Powstał wówczas pierwszy scenariusz rozwoju regionu opartego na **odnawialnych źródłach energii i innowacjach energetycznych.** Strona społeczna jako pierwsza zaangażowała się także w prace unijnej Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji, do której władze województwa przystąpiły oficjalnie w 2019 r. Następnym tego było utworzenie stanowiska Pełnomocnika Zarządu Województwa Wielkopolskiego ds. restrukturyzacji Wielkopolski Wschodniej w Agencji Rozwoju Regionalnego w Koninie. **Jednym w ważniejszych osiągnięć Agencji Rozwoju Regionalnego było doprowadzenie do zawarcia 3 kwietnia 2019 r. „Porozumienia na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej”.** Porozumienie podpisało ponad 40 podmiotów z regionu reprezentujących sektor samorządowy, prywatny i organizacje pozarządowe. Jego sygnatariuszem jest także ZE PAK, czyli właściciel elektrowni i odkrywek.

Wszystkie strony zaangażowane w wymienione procesy dostrzegają potencjał regionu do dalszego rozwoju w branży zielonej energetyki, zarysowany w stworzonej przez samorząd województwa koncepcji „Konińskiej Doliny Energii” i rozwoju technologii wodorowych oraz innych źródeł odnawialnych. Pomędzy stronami istnieją jednak znaczne różnice interesów i oczekiwań wobec procesu transformacji. Z punktu widzenia samorządu ważnym wyzwaniem jest nieostrość pojęcia sprawiedliwej transformacji i możliwość różnych jego interpretacji, utrudniająca szerokie porozumienie, a także długofalowy charakter tego procesu i brak gwarancji wsparcia ze strony władz centralnych w kwestiach takich jak emerytury górnicze. Strona społeczna obawia się o to, czy zapew-

niony zostanie odpowiednio szeroki udział społeczeństwa w procesach decyzyjnych, i stoi na stanowisku, że w procesy te powinny być zaangażowane, obok mieszkańców miast i społeczności górniczych, także społeczności wiejskie regionu. Według strony społecznej pieniądze, które są planowane na procesy transformacyjne, powinny zostać wydane w pierwszej kolejności na poprawę stanu środowiska, w tym naprawę stosunków wodnych w regionie i rekultywację zdegradowanych terenów oraz w inwestycje w kapitał ludzki: nowe miejsca pracy i nowe kwalifikacje dla pracowników branży wydobywczej, a także skierowane do nich socjalne programy ostonowe. Strona społeczna uznaje także, że dostęp do funduszy na sprawiedliwą trans-

formację powinien być otwarty dla różnych grup, w tym również rolników poszkodowanych przez działalność wydobywczą, a wsparcie na rozwój nowych źródeł energii powinno promować model energetyki obywatelskiej, by w przyszłości produkcja energii w regionie nie była skoncentrowana w rękach jednego przedsiębiorstwa. Wreszcie ZE PAK, największe przedsiębiorstwo w regionie, jest zainteresowany inwestycjami w zielone źródła energii i stara się o fundusze na nie, jednocześnie jednak wciąż ubiega się o możliwość otwarcia nowej odkrywki w Ościstowie, która zdaniem strony społecznej znacząco pogłębi, i tak już bardzo poważne, problemy środowiskowe regionu.

Rekomendacje

- Najpilniejszym wyzwaniem dla Wielkopolski Wschodniej jest opracowanie planu transformacji uwzględniającego potrzeby i interesy wszystkich stron. Plan powinien zawierać harmonogram, w tym szczególnie datę odejścia od pozyskiwania i spalania węgla, określone cele i opis sposobu ich realizacji.
- Plan transformacji powinien obejmować długofalową strategię dla regionu, ale też plan krótkoterminowy na wypadek zaburzeń na rynku pracy. Potrzebne jest pilne wypracowanie rozwiązań, aby lokalna społeczność odczuła negatywne skutki zmian w jak najmniejszym stopniu, np. stworzenie możliwości bezpłatnego przekwalifikowania się dla osób tracących pracę.
- Konieczne jest uzgodnienie solidnej formuły dalszych prac sygnatariuszy „Porozumienia na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej”. Uczestnicy porozumienia stoją przed zupełnie nowym zadaniem, nie mają wcześniejszych doświadczeń, na które można by się powołać, dlatego istnieje ryzyko, że wola współpracy ulegnie rozproszeniu.
- Inkluzywność debaty nad transformacją będzie miała kluczowe znaczenie dla jej sukcesu i przesądzi, czy zostanie ona faktycznie odebrana jako sprawiedliwa.

WYZWANIA DLA SPRAWIEDLIWEJ TRANSFORMACJI WIELKOPOLSKI WSCHODNIEJ

- ▶ Według strony społecznej i opinii ekspertów niewiele zostało w ciągu ostatnich 30 lat zrobione, aby odejść od uzależnienia lokalnej gospodarki od węgla.
- ▶ Złoże węgla brunatnego w Wielkopolsce Wschodniej są obecnie na wyczerpaniu, a wobec planowanych odkrywek nie ma zgody społeczności lokalnych.
- ▶ W regionie jest duży odsetek osób bezrobotnych w porównaniu do całości województwa, występuje znaczna migracja młodych ludzi i nasilony proces starzenia się społeczeństwa.
- ▶ Odkrywki oddziałują w sposób negatywny na lokalne społeczności i środowisko naturalne, powodując utratę wód gruntowych, czego konsekwencją są m.in. problemy w rolnictwie i obniżanie się poziomu jezior.
- ▶ Niepokój lokalnych społeczności oraz wnioski z niezależnych ekspertyz, ukazujących m.in. zaistniałe problemy z wodą w regionie, nie są brane pod uwagę w wydawanych decyzjach administracyjnych i planach kopalni.

Wielkopolska Wschodnia to obszar obejmujący powiaty: koniński i miasto Konin, kolski, stupecki i turecki. Zwana inaczej subregionem konińskim, pokrywa się niemal w pełni z dawnymi granicami województwa konińskiego. Na mapie Polski wyróżnia się bogactwem obszarów o najwyższych wartościach przyrodniczych, takich jak ciągi jezior z dużymi kompleksami leśnymi, w tym znane jezioro Gopło, które leży również w granicach województwa kujawsko-pomorskiego.

Węgiel brunatny stanowi najbardziej eksploatowane bogactwo naturalne w tym regionie. Zagłębie Koniń-

skie jest jednym z trzech najważniejszych miejsc w Polsce, obok Zagłębia Turoszowskiego i Betchatowskiego, gdzie obecnie wydobywa się ten surowiec¹. Geograficznie położone jest w powiatach konińskim i tureckim, na pojezierzach Gnieźnieńskim i Kujawskim oraz wysoczyznach Rychwalskiej i Tureckiej. Swoim zasięgiem Zagłębie obejmuje kopalnie Konin i Adamów oraz Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin (ZE PAK).

Rozwój społeczny i gospodarczy regionu od połowy lat 50-tych XX w. zależny był od górnictwa oraz rozwoju branży energetycznej. Dzięki nim Konin, jako stolica tej części województwa, stał się prężnym ośrodkiem gospodarczym, co zaczęło się jednak zmieniać w latach 90-tych wraz z restrukturyzacją energetyki i spadkiem znaczenia w związku z utratą statusu miasta wojewódzkiego. Mimo wyraźnego zmniejszenia znaczenia gospodarczego regionu oraz odczuwanych przez społeczeństwo dotkliwych skutków tej zmiany, według strony społecznej i opinii ekspertów niewiele zostało w ciągu ostatnich 30 lat zrobione, aby odejść od uzależnienia lokalnej gospodarki od węgla.

Stanowi to wielkie wyzwanie dla samorządu województwa, który podjął decyzję o wkroczeniu regionu na ścieżkę transformacji energetycznej, zgłaszając w 2018 r. Wielkopolską Wschodnią do europejskiej Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji (zwanej też w skrócie Platformą Węglową). 16 czerwca 2018 r. na spotkaniu prasowym z dziennikarzami obecny prezes Agencji Rozwoju Regionalnego (ARR) w Koninie, a ówczesny wicemarszałek województwa wielkopolskiego, Maciej Sytek stwierdził:

„Jesteśmy w newralgicznym momencie, w którym nagle się okazało, pomimo iż od lat 90. wiadomo było, że węgiel się skończy. Działań czy to ze strony samorządu, czy przede wszystkim ze strony państwa nie widać, nie były podejmowane. Sprawa odkrywki Ościstowo uświadomiła wszystkim sytuację, w której jesteśmy. W której prędzej czy później subregion koniński powinien w jakiś sposób się zmieniać”².

¹ Czwarte miejsce eksploatacji węgla brunatnego w Polsce to Kopalnia Węgla Brunatnego Sieniawa na terenie województwa lubuskiego.
² za: Redakcja Turek24, 16.06.2018, <https://turek24.com.pl/maciej-sytek-sniadanie-prasowe-wielkopolska-wschodnia/> (dostęp 20.05.2019).

Strategie rozwoju dla Wielkopolski kończą się na roku 2020, dlatego samorząd województwa rozpoczął prace nad nowym dokumentem – „Strategią rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku”. Spotkanie inauguracyjne odbyło się 23 maja 2018 r. w Poznaniu, a po nim cykl dyskusji diagnostycznych w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Forum Terytorialnego³. Podobne spotkanie miało również miejsce 24 maja w Koninie, gdzie rozpoczęto dyskusje o najbliższej przyszłości regionu oraz o tym, jak bez większych kosztów społecznych odejść od monokultury węgla. Obecnie trwają dalsze prace nad „Strategią Wielkopolska 2030”, a według harmonogramu przedstawienie dokumentu do uchwalenia Sejmikowi Województwa Wielkopolskiego powinno nastąpić w IV kwartale 2019 r. Cały proces ma przebiegać z uwzględnieniem zasad partnerstwa i partycypacji społecznej oraz solidarności, polegającej na wzięciu pod uwagę różnic rozwojowych województwa wielkopolskiego⁴.

Schyłek wydobycia węgla brunatnego

Złoże węgla brunatnego w Wielkopolsce Wschodniej są obecnie na wyczerpaniu, a wobec planowanych odkrywek, tj. Ościstowo i Dęby Szlacheckie, nie ma zgody społeczności lokalnych oraz wydanych decyzji środowiskowych. Kopalnia Węgla Brunatnego Adamów już została w większości zamknięta – eksploatacja złoża Władysławów została zakończona w 2012 r., złoża Koźmin w 2016 r.⁵, a eksploatację złoża Adamów przedłużono do 2020 r. (wcześniej zdecydowano o jego zamknięciu w 2018 r.). Z kolei Elektrownię Adamów w Turku zamknięto w styczniu 2018 r. Zostało to podyktowane również nieoptycznością dostosowania instalacji do unijnej dyrektywy zobowiązującej do ograniczenia emisji tlenu azotu, dwutlenku siarki oraz pyłów. Elektrownia nie spełniała także krajowych norm, za co groziły spółce kary finansowe.

Plany wobec Kopalni Konin są następujące: eksploatacja złoża Józwin IIB będzie prowadzona do 2020 r. (wydobycie

roczne ok. 5,5 mln ton), złoża Drzewce – do 2018-2020 r. (wydobycie roczne 2,1 mln ton), złoża Tomistawice – do ok. 2030 r.⁶, a jeśli nie powstanie odkrywka Ościstowo, to najprawdopodobniej do ok. 2025 r. Według ekspertów Instytutu Badań Strukturalnych eksploatacja złoża Ościstowo to jedyna realna perspektywa, która może pozwolić na zwiększenie dostępności węgla. Horyzontem czasowym wydobycia, o jakim obecnie się mówi, jest 2030 r., niemniej jest oczywiste, że nawet odkrywka Ościstowo nie uchroni regionu od naglącej konieczności odejścia od węgla. Odkrywki stają się też coraz głębsze i bardziej oddalone od Elektrowni Konin.

W ostatnich latach miasta Turek i Konin stanęły wobec realnej groźby braku dostaw ciepła dla swoich mieszkańców i mieszkańek. Pilna jest więc potrzeba stworzenia realnych planów działania na najbliższe lata, które pozwolą te dostawy ciepła zabezpieczyć.⁷

Zmiany społeczno-gospodarcze

W Wielkopolsce Wschodniej od końca lat 80-tych XX w. obserwujemy **silny trend zmniejszania się zatrudnienia w elektrowniach i górnictwie**⁸. Spadek zatrudnienia był szczególnie odczuwalny po 2012 r., kiedy nastąpiła prywatyzacja kompleksu kopalni i elektrowni przez grupę kapitałową ZE PAK SA. Pomimo tego, że stopa bezrobocia w Wielkopolsce z roku na rok się zmniejsza i jest obecnie najniższa w Polsce (w pierwszym kwartale 2019 r. – 3%⁹), **region Wielkopolski Wschodniej zamieszkuje nadal najwięcej osób bezrobotnych w całym województwie**. Na koniec grudnia 2018 r. w powiecie konińskim bez pracy pozostawało 9% mieszkańców¹⁰, a w stupeckim 7,7%¹¹. Największy odsetek bezrobotnych obejmuje osoby w wieku produkcyjnym oraz o wykształceniu zasadniczo i średnio zawodowym, podstawowym i gimnazjalnym. **Problemem są również migracje ludności z regionu oraz starzenie się społeczeństwa**¹². Według prognoz liczba ludności w Koninie do 2030 r.

3 Samorząd Województwa Wielkopolskiego, <https://www.umwww.pl/2030> (dostęp 20.05.2019).

4 Sejmik Województwa Wielkopolskiego, „Zasady, tryb i harmonogram opracowania Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030”, <https://www.umwww.pl/attachments/article/57441/Za%C5%82.%201.%20do%20uchwa%C5%82y%20III%2031%2019%20SWW.PDF> (dostęp 20.05.2019).

5 Daniel Kiewra, Aleksander Szpor, „Transformacja Wielkopolski Wschodniej. Ludzie – Gospodarka – Inwestycje”, Instytut Badań Strukturalnych, 2018, <http://ibs.org.pl/app/uploads/2018/10/3.-Kiewra-Szpor-Wyzwania-spo%C5%82eczno-ekonomiczne-subregionu-koninskiego.pdf> (dostęp 20.05.2019).

6 jw.

7 Więcej w części: „Sprawiedliwa transformacja Wielkopolski Wschodniej. Studium przypadku”, dr Miłostawa Stępień.

8 Dane Instytutu Badań Strukturalnych podają, że do 2017 r. liczba osób zatrudnionych w Kopalni Węgla Brunatnego Adamów spadła od tego czasu o 88,6%, a w Kopalni Węgla Brunatnego Konin o 86,8%. Daniel Kiewra, Aleksander Szpor, dz. cyt.

9 Urząd Statystyczny w Poznaniu, <https://poznan.stat.gov.pl/zakladka-1/> (dostęp 31.05.2019).

10 Powiatowy Urząd Pracy w Koninie, <https://konin.praca.gov.pl/struktura-bezrobocia> (dostęp 31.05.2019).

11 Urząd Statystyczny w Poznaniu, <https://poznan.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/praca-wynagrodzenie/bezrobocie-rejestrowane-w-województwie-wielkopolskim-w-2018-r-6,2.html> (dostęp 31.05.2019).

12 Porównując dane z roku 2012 oraz 2017, widać wyraźny spadek liczby młodych mieszkańców i mieszkańek w wieku 20-30 lat (z 37,9% do 34,7%) oraz wzrost liczby osób starszych – nieznacznie w przedziale wiekowym 30-49 lat, a bardziej w przedziale 50 lat i więcej (z 33,6% do 35,5%). BDL GUS za: Daniel Kiewra, Aleksander Szpor, dz. cyt.

spadnie o 16%, co stanowi najwyższą wartość prognozowanego spadku dla powiatów w Wielkopolsce¹³.

Struktura zatrudnienia i bezrobocia w Wielkopolsce Wschodniej wskazuje na to, że region od kilkunastu lat był i wciąż w większości jest zależny od prosperowania tutejszych kopalni oraz elektrowni. Branża górnictwo-energetyczna w obecnym kształcie nadal gwarantuje dobrze opłacane miejsca pracy oraz stanowi ważne źródło dochodów dla gmin, a ZE PAK, który jest największą prywatną grupą energetyczną w Polsce notowaną na warszawskiej giełdzie, jest również największym pracodawcą w regionie. Według Macieja Sytka, prezesa Agencji Rozwoju Regionalnego w Koninie, takie monopolistyczne praktyki prędzej czy później mają swoje konsekwencje. Dzisiaj ponosi je społeczeństwo Wielkopolski Wschodniej, która pilnie potrzebuje budować alternatywy w rozwoju gospodarczym w różnych obszarach, przyciągać inwestorów oraz zachęcać mieszkańców do zakładania własnych firm, co powinno przyczynić się do ożywienia gospodarczego regionu. Jest to wpisane w misję i założenia działalności Agencji Rozwoju Regionalnego w Koninie oraz uwzględnione w „Strategii rozwoju Konina na lata 2015-2020”¹⁴.

Degradacja środowiska naturalnego

W ciągu ostatnich kilkunastu lat w regionie narastał społeczny sprzeciw wobec otwierania nowych odkrywek węgla brunatnego – odkrywki Tomistawice w gminie Wierzbinie (eksploatowanej od 2010 r.) oraz planowanych odkrywek, tj. Ościstowo na terenie trzech gmin: Skulsk, Ślesin i Wilczyn oraz Dęby Szlacheckie w gminie Babiak. Szczególnym problemem okazuje się pogarszająca się sytuacja hydrologiczna regionu, co zostało potwierdzone licznymi ekspertyzami, w większości przeprowadzonymi na skutek interwencji lokalnych społeczności. **Odkrywki oddziałują w sposób negatywny na rolnictwo**, powodując znaczące zmniejszenie plonów z powodu utraty wód gruntowych, a często doprowadzając rolników do zaniechania upraw. **Ich konsekwencją jest także obniżanie się poziomu**

jezior na terenie całego obszaru dotkniętego wpływem powstałego leju depresyjnego, np. w Powidzkim Parku Krajobrazowym na Pojezierzu Gnieźnieńskim oraz w Parku Krajobrazowym Nadgoplański Park Tysiąclecia z obszarami Natura 2000¹⁵. Szacuje się, że **od początku eksploatacji węgla brunatnego w Wielkopolsce wypompowano ponad 18 razy tyle wody (12 mld m³), ile znajduje się w jeziorze Śniardwy (660 mln m³)**, co przekłada się na ponad 70% łącznej objętości wszystkich jezior w Polsce (17 mld m³)¹⁶.

Od czasu wejścia Polski do Unii Europejskiej górnictwo w Wielkopolsce Wschodniej napotyka liczne przeszkody w rozwoju, nie tylko w postaci kończących się zasobów węgla i ekonomicznych analiz wskazujących nieopłacalność jego wydobycia, ale także w kontekście interesów lokalnych społeczności oraz ochrony środowiska. Dyrektywa Rady 92/43/EWG z 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory oraz ramowa dyrektywa wodna Parlamentu Europejskiego i Rady z 2000 r. to przykłady środowiskowych dokumentów prawnych, których postanowienia muszą być uwzględniane w lokalnej działalności gospodarczej. Warto tu wspomnieć, że ramowa dyrektywa wodna zabezpiecza prawo obywateli Unii Europejskiej do dobrej jakości wód powierzchniowych oraz do ochrony zasobów wód podziemnych przed degradującymi je przedsięwzięciami, do których możemy zaliczyć m.in. kopalnie odkrywkowe węgla brunatnego. W praktyce **w Polsce wydobycie węgla było dotąd traktowane jako nadrzędne wobec ochrony wód**, a przedsiębiorstwom wydobywczym rutynowo przyznawano odstępstwa od wymogów dyrektywy¹⁷. W Wielkopolsce Wschodniej doprowadziło to do kryzysu i głębokiego deficytu wody.

Działalność elektrowni to emisje dwutlenku węgla oraz innych substancji do środowiska. Powołując się na dane Krajowego Ośrodka Bilansowania i Zarządzania Emisjami z 2012 r., dwutygodnik Forbes (Polska) opublikował w 2014 r. listę 10 największych emiterów dwutlenku węgla w Polsce – na tej liście Elektrownia Pątnów I w Koninie znalazła się na 7. miejscu¹⁸. W 2013 r. zamknięta obecnie Elektrownia Adamów oraz Elektrownia Pątnów II zajęły odpowiednio 3. i 7. miejsce pod

13 Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu, „Miasto Konin”, <http://rops.poznan.pl/wp-content/uploads/2019/02/miasto-Konin.pdf> [dostęp 20.05.2019].

14 „Strategia rozwoju Konina na lata 2015-2020”, 2015, https://bip.konin.eu/bipredaktor/uchwaly_VIII/uchwala_nr_109_02_1432894999.pdf [dostęp 20.05.2019].

15 Jan Przybytek, „Aktualne problemy odwadniania złóż węgla brunatnego w Wielkopolsce”, Górnictwo Odkrywkowe nr 2/2018, <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.baztech-d2928352-fa8d-4317-af04-be9e0d7bc148> [dostęp 20.05.2019].

16 Kuba Gogolewski, „ZE PAK czy rzepak. Oddziaływanie społeczne i zdrowotne spółek należących do ZE PAK oraz koszty zewnętrzne planowanych przez ZE PAK kopalni odkrywkowych węgla brunatnego”, Fundacja „Rozwój TAK - Odkrywki NIE”, Warszawa 2016, s. 19, <https://www.rozwojtak-odkrywkinie.pl/pdf/Raport-ZEPAK-czy-RZEPAK.pdf> [dostęp 20.05.2019].

17 „Fundacja Rozwój TAK - Odkrywki NIE skarży polską politykę wodną do Komisji Europejskiej”, <https://rozwojtak-odkrywkinie.pl/component/k2/item/404-fundacja-rozwoj-tak-odkrywki-nie-skarzy-polska-polityke-wodna-do-komisji-europejskiej> [dostęp 30.05.2019].

18 Magdalena Krukowska, „Najwięksi truciele w Polsce”, Forbes, 5.08.2014, <https://www.forbes.pl/csr/najbardziej-emisyjne-elektrownie-w-polsce/z7w4hbx> [dostęp 20.05.2019].

względem emisji rtęci, generując według ekspertów koszty zdrowotne w przedziale odpowiednio 10–23 mln euro i 9–20 mln euro rocznie¹⁹. Elektrownia Adamów zajęła również 19. miejsce w rankingu 30 europejskich elektrowni węglowych o największym negatywnym wpływie na zdrowie²⁰.

Korzyści gospodarcze z produkcji energii elektrycznej wytworzonej w oparciu o spalanie węgla brunatnego z kopalń należących do ZE PAK-u stają się wątpliwe, jeśli uwzględnimy koszty zdrowotne dla społeczeństwa. Elektrownie należące do spółki wygenerowały łącznie w 2013 r. zewnętrzne koszty zdrowotne w wysokości od 730 mln do 1,42 mld euro, co jest kwotą od trzynastu do ponad dwudziestu pięciu razy wyższą niż zyski netto spółki ze ten rok²¹. Mówimy tu szczególnie o kosztach leczenia chorób płuc i układu krwionośnego obywateli i obywaterek Polski.

Emisje z kopalni odkrywkowych to z kolei pył mineralny – głównie PM10. W gminach, w których wydobywa się węgiel brunatny, przy silnych wiatrach i w czasie susz dochodzi często do powstawania burz piaskowych, których skutki dotkliwie odczuwają mieszkańcy.

Spółeczny sprzeciw wobec odkrywek

Lokalne organizacje i ruchy społeczne, dzięki wsparciu m.in. ogólnopolskiej Koalicji „Rozwój TAK - Odkrywki NIE”, **monitorują sytuację prawną wokół odkrywek oraz podejmują zakrojone na szeroką skalę działania**. Zwracają też uwagę na wieloletnie zaniechania ze strony zmieniających się właścicieli kompleksu kopalni, ich brak odpowiedzialności za szkody środowiskowe oraz brak woli zapewnienia rekompensat.

W 2017 r. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska (RDOŚ) w Poznaniu odmówiła wydania decyzji środowiskowej dla odkrywki Ościstowo, nakazując inwestorowi, czyli spółce ZE PAK, przedstawić szczegółowe propozycje kompensacji szkód środowiskowych. Należało również obowiązek sporządzenia nowego raportu oddziaływania na środowisko dla odkrywki Tomistawice. Po odwołaniu ze strony ZE PAK-u obie sprawy trafiły do Generalnej

Dyrekcji Ochrony Środowiska (GDOŚ). Sprawę odkrywki Ościstowo odesłano do ponownego rozpatrzenia przez RDOŚ, a społeczności lokalne dalej oczekują na wydanie opinii (stan na koniec maja 2019 r.).

W sprawie Tomistawic GDOŚ podtrzymała decyzję RDOŚ²², ale spółka wniosła skargę na postanowienie do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (WSA) w Warszawie. Skończyło się to w 2018 r. przegraniem sprawy przez ZE PAK, gdyż WSA przyznał rację organizacji Greenpeace, która, będąc stroną w postępowaniu wspierającą lokalne społeczności, argumentowała, że nie można rozbudowywać kopalni w oparciu o chybione prognozy z raportu środowiskowego z 2007 r. Podobnego zdania była Komisja Europejska, która w czerwcu 2018 r. wezwała Polskę do usunięcia naruszenia prawa unijnego i zmiany decyzji środowiskowej dla odkrywki Tomistawice. Komisja stwierdziła m.in., że

„[...] model hydrogeologiczny użyty przed laty do określenia wpływu odkrywki na wody powierzchniowe i podziemne był nieprawidłowy, a zasięg leja depresji odkrywki okazał się znacząco niedoszacowany. Oznacza to, że istnieje realne zagrożenie negatywnego wpływu tego przedsięwzięcia na obszary Natura 2000 Jezioro Gopło i Ostoja Nadgoplańska oraz naruszenia przepisów dyrektyw siedliskowej i ptasiej”²³.

Warto wspomnieć, że już w 2012 r. Komisja Europejska pierwszy raz odniosła się do tej kwestii, a władze Polski zobowiązały się do skorygowania modelu hydrogeologicznego²⁴. Tak się jednak nie stało, stąd kolejne wezwanie Komisji w 2018 r.

Sprawę od początku wzięli w swoje ręce zaangażowani mieszkańcy z zagrożonych terenów Powidzkiego Parku Krajobrazowego. W 2008 r. złożyli skargę do Komisji Europejskiej na nieprawidłowo przeprowadzoną procedurę oddziaływania na środowisko dla planowanej wówczas odkrywki Tomistawice. Nie doczekawszy się działań ze strony polskiego rządu na wezwanie Komisji z 2012 r. i 2018 r., w listopadzie 2018 r. Stowarzyszenie Eko-Przyjezierze złożyło petycję do Komisji Petycji Parlamentu Europejskiego. Podniesiono w niej kwestię podjęcia przez kopalnię od stycznia 2018 r. działalności odkrywkowej bez ważnego

19 CAN Europe, HEAL, WWF European Policy Office, Sandbag, „Europe’s Dark Cloud. How coal-burning countries are making their neighbours sick”, Bruksela 2016, s. 53, <http://healpolnska.pl/wp-content/uploads/2016/07/Dark-cloud-report.pdf> (dostęp 20.05.2019).

20 jw., s. 34.

21 Łukasz Adamkiewicz, „Opracowanie o wpływie kopalni odkrywkowych i elektrowni należących do Zespołu Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin (ZE PAK) na zdrowie, uwzględniające planowane 2 kopalnie odkrywkowe”, Warszawa, lipiec 2016.

22 Komunikat Fundacji „Rozwój TAK - Odkrywki NIE” z dn. 6.12.2017, http://odkrywka.info/odkrywka_info/wp-content/uploads/2017/12/2017-12-06-GDOS-potwierdza-szkodliwosc-odkrywek.pdf (dostęp 20.05.2019).

23 Informacja prasowa Greenpeace z dn. 29.05.2018, „Wojewódzki Sąd Administracyjny przeciwny dewastacji środowiska przez odkrywkę Tomistawice”, <https://www.greenpeace.org/archive-poland/pl/wydarzenia/polska/Wojewodzki-Sad-Administracyjny-przeciwny-dewastacji-srodowiska-przez-odkrywke-Tomistawice/> (dostęp 20.05.2019).

24 Informacja prasowa Komisji Europejskiej z dn. 14.06.2017, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-1577_pl.htm (dostęp 20.05.2019).

pozwolenia wodnoprawnego. Pozwolenie było nieprawomocne w styczniu, a dodatkowo w sierpniu tego samego roku zostało unieważnione przez Prezesa Wód Polskich. Komisja Petycji zareagowała i wystosowała w maju 2019 r. odpowiedź, w której uznała, że przedstawiony problem powinien być zbadany przez Komisję Europejską oraz przedłożony do wiadomości Komisji Ochrony Środowiska Naturalnego, Zdrowia Publicznego i Bezpieczeństwa Żywności w Parlamencie Europejskim²⁵. W międzyczasie w marcu 2019 r. Dyrektor Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej Wód Polskich w Bydgoszczy wydał pozwolenie wodnoprawne na „długotrwałe obniżenie poziomu zwierciadła wody podziemnej spowodowane odwodnieniem (...) odkrywki Tomistawice”²⁶, z nałożeniem m.in. obowiązku poniesienia kosztów działań związanych z utrzymaniem pierwotnych wydajności studni głębinowych znajdujących się w zasięgu oddziaływania odkrywki. Jednocześnie w uzasadnieniu odnotowano nierozstrzygnięte postępowanie toczące się wobec Polski w Komisji Europejskiej oraz fakt, że ani Ministerstwo Środowiska, ani Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska nie dokonywały weryfikacji modelu hydrogeologicznego odkrywki przedstawionego przez ZE PAK. Co więcej, nie uznano za zasadne argumentów strony społecznej przeciw wydaniu decyzji, podpartych m.in. ekspertyzą prof. Jana Popczyka, ponieważ „rolą pozwolenia wodnoprawnego nie jest analiza celowości realizacji danego zamierzenia gospodarczego”²⁷.

” Robię zdjęcia, jak kiedyś wyglądały tutaj stawy i łąki, a jak teraz wyglądają. Jeździłem po całej gminie. Łąki są wyschnięte, ziemia jest popękana. Na tych łąkach wysychają drzewa. Jeszcze parę lat temu była tutaj woda w stawach i na łąkach. W 2015 r. już wody w większości tych stawów nie było. U mnie w gospodarstwie dwa stawy zniknęły w kwietniu 2012 r. w ciągu dwóch tygodni. Jeszcze przed rozpoczęciem odkrywki było w nich pełno wody, używaliśmy ich do podlewania warzyw. Tę wypompowywaną wodę z kopalni można byłoby uzdatnić do celów użytkowych, a ona idzie cała do rzeki”. Piotr Krygier, lokalny działacz, właściciel gospodarstwa w Galczycach (gmina Wierzbinek), mieszkający w bezpośrednim sąsiedztwie odkrywki Tomistawice

Uzasadniony niepokój lokalnych społeczności oraz wnioski z niezależnych ekspertyz, ukazujących już zaistniałe problemy z wodą w regionie, nie są niestety brane pod uwagę w wydawanych decyzjach administracyjnych oraz w planach kopalni. Mimo że sprawa wobec odkrywki Tomistawice toczy się nadal w Komisji oraz Parlamencie Europejskim, pozwolenie wodnoprawne zostało wydane. Organizacje skupione w Koalicji „Rozwój TAK - Odkrywki NIE” dostrzegają bardzo duże zagrożenie w niewłaściwym stosowaniu, również w tym przypadku, przepisów ramowej dyrektywy wodnej przy wydawaniu tego typu zezwoleń na odkrywki w Polsce.

W bezpośredniej okolicy odkrywki Tomistawice **drobni rolnicy i właściciele gospodarstw od kilku lat zmagają się z brakiem wody do nawadniania upraw**, przez co zmuszeni zostali do ograniczenia lub zaprzestania swojej działalności, jak również zasypania studni głębinowych. Niewielka grupa lokalnych działaczy z gminy Wierzbinek cały czas monitoruje sytuację prawną i administracyjną wokół odkrywek. Niektórzy zdecydowali się wejść na drogę prawną, by starać się, niestety bezskutecznie, o odszkodowania od kopalni za swoje straty.

W gminie Babiak ruchy społeczne od kilku lat podejmują działania mające zablokować powstanie nowej odkrywki Dęby Szlacheckie. W 2015 r. zorganizowały referendum gminne w celu poznania opinii społecznej na ten temat. Swoje stanowisko wyraziło 2800 osób (frekwencja 42,94%), z czego 2527 opowiedziało się przeciwko planowanej inwestycji²⁸. Rada Gminy Babiak przyłączyła się do głosu społecznego, podkreślając, iż budowa kopalni może mieć zdecydowanie negatywny wpływ na wiele obszarów społeczno-gospodarczych w gminie. **Samorząd gminy podjął decyzję o usunięciu planów kopalni z gminnego studium zagospodarowania przestrzennego.** Zmiana studium została pozytywnie zaopiniowana przez Marszałka Województwa Wielkopolskiego, a po skardze wniesionej przez Kopalnię Konin zmienione studium zostało utrzymane w mocy przez Wojewódzki Sąd Administracyjny w Poznaniu²⁹. Lokalne społeczności w dalszym ciągu podejmują działania, aby ich głos został uszanowany. Sprawa nie została zakończona, ponieważ nowy „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+” określa m.in. Dęby Szlacheckie i Ościstowo jako inwestycje

25 Fundacja „RT-ON”, „Petycja w sprawie kopalni Tomistawice uruchamia działania Komisji Petycji PE”, <https://rozwojtak-odkrywkinie.pl/component/k2/item/392-petycja-w-sprawie-kopalni-tomislawice-uruchamia> [dostęp 31.05.2019].

26 Obwieszczenie Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej Wód Polskich w Bydgoszczy, <https://wodypolskie.bip.gov.pl/fobjects/download/531429/s25c-919040208120-pdf.html> [dostęp 20.05.2019].

27 jw.

28 Protokół ustalenia wyniku referendum gminnego z dn. 21.06.2015, http://eko-unia.org.pl/wp-content/uploads/2015/06/protokol_zbiorczy_referendum_gminne_21_06_2015.pdf [dostęp 20.05.2019].

29 Sławomir Zasadzki, „W gminie Babiak nie będzie kolejnej odkrywki”, Radio Poznań, 09.06.2018, <http://radiopoznan.fm/informacje/pozostale/w-gminie-babiak-nie-bedzie-kolejnej-odkrywki> [dostęp 20.05.2019].

celu publicznego³⁰. Strona społeczna zmobilizowała siły i zachęcała lokalną społeczność do zajęcia stanowiska w tej sprawie w konsultacjach społecznych ogłoszonych w 2018 r. W uwagach podkreślono, że żaden dokument strategiczny czy program rządowy nie opisuje tych złóż węgla jako strategicznych, a jedynie wskazuje potencjalne możliwości, dlatego określanie ich jako inwestycji celu publicznego mija się z prawdą. Dodatkowo podkreślono, że umieszczenie potencjalnych odkrywek w planie zagospodarowania nie leży w interesie mieszkańców regionu oraz że eksploatacja węgla brunatnego nie jest już branżą strategiczną dla Wielkopolski Wschodniej, która wchodzi na drogę transformacji³¹. Uwagi strony społecznej niestety nie zostały uwzględnione.

// *Temat odkrywki Dęby Szlacheckie wypląnął po raz pierwszy w 2013 r. i przeżyliśmy ogromne zaskoczenie, że cokolwiek jest u nas planowane, bo nie zostaliśmy poinformowani o zamiarach otwarcia u nas odkrywki. Zostało to nawet ujęte w studium zagospodarowania przestrzennego. Wiedza społeczeństwa na ten temat była ograniczona. Wówczas zaczęliśmy się tym interesować. Najpierw tym tematem zainteresowało się pięciu radnych, a później zaczęliśmy kontaktować się z włodarzem, ponieważ on twierdził, że społeczeństwo jak najbardziej dąży do tego, żeby te odkrywki były uruchomione. Byliśmy bardzo zaskoczeni, z tego, co się zorientowaliśmy, ludzie tutaj nie mieli pojęcia, że takie poczynania zostały dokonane i wtedy zorganizowaliśmy referendum”. Wanda Radowska, nieformalny ruch społeczny w gminie Babiak*

Podsumowując, przytoczone wyżej przykłady pokazują, że **sytuacja społeczności lokalnych, ich argumenty i rzeczywisty stan środowiska nie są uwzględniane w decyzjach dotyczących regionu**. Spółka ZE PAK nie nawiązała relacji z lokalnymi społecznościami i do dziś nie podjęła działań mających zrehabilitować zniszczone tereny wokół odkrywki Tomistawice.

PROBLEMY:

- ▶ kończące się zasoby węgla brunatnego z perspektywą wydobycia do 2025-2030 r.
- ▶ mała opłacalność dalszego wydobycia węgla oraz modernizacji elektrowni wykorzystujących węgiel jako paliwo

- ▶ duży odsetek osób bezrobotnych w porównaniu do reszty województwa
- ▶ nadmierna zależność lokalnego rynku pracy od kopalń i elektrowni należących do spółki ZE PAK
- ▶ migracje młodych ludzi z regionu i starzenie się społeczeństwa
- ▶ skutki zdrowotne dla ludności związane z zanieczyszczeniem powietrza
- ▶ uzależnienie lokalnej gospodarki od działalności szkodliwej dla klimatu
- ▶ usytuowanie terenów górniczych w bliskim sąsiedztwie obszarów chronionych
- ▶ szkody środowiskowe oraz straty dla lokalnych społeczności wynikające z natężenia odwodnień i zasięgu lejów depresyjnych odkrywek
- ▶ brak rekompensat dla mieszkańców za straty związane ze szkodami górniczymi
- ▶ konflikty na tle społecznym i prawnym w związku z planami rozbudowy istniejących oraz otwierania nowych odkrywek, wynikające m.in. z braku dialogu między władzami kopalni a lokalnymi społecznościami
- ▶ niewywiązywanie się spółki ZE PAK z obowiązku rekultywacji terenów w sąsiedztwie odkrywek.

WYZWANIA:

- ▶ stworzenie spójnej strategii rozwoju regionu w kierunku sprawiedliwej transformacji
- ▶ naprawa szkód związanych z degradacją środowiska przyrodniczego na skutek działalności kopalni i jego czynna ochrona zgodnie z wymogami prawa krajowego i europejskiego
- ▶ przyznanie rekompensat dla społeczności lokalnych w związku ze stratami w obszarze działalności zarobkowej i pogorszeniem się warunków życia na skutek działalności kopalni
- ▶ konieczność tworzenia nowych miejsc pracy poza sektorem górniczym, wspieranie rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, rozwój szkolnictwa zawodowego
- ▶ uwzględnienie głosu społeczności lokalnych w tworzeniu strategii rozwoju regionu
- ▶ ochrona zdrowia społeczeństwa
- ▶ konieczność rozwoju nowoczesnych technologii energetycznych z uwzględnieniem ochrony klimatu, powietrza i zasobów naturalnych
- ▶ zapewnienie akceptacji społecznej dla nadchodzących zmian.

30 Sejmik Województwa Wielkopolskiego, „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+”, s. 201, https://bip.umww.pl/artykuly/2825215/pliki/20190612080135_10pzpwwtekst.pdf (dostęp 20.05.2019).

31 Uwagi do PZPWW Wielkopolska 2020+, <http://odkrywka.info/index.php/2018/10/08/uwagi-do-planu-zagospodarowania-wielkopolski-2020/uwagi-do-projektu-pzpww-2020www/> (dostęp 20.05.2019).

II. PERSPEKTYWA STRONY SPOŁECZNEJ

- ▶ Jako pierwsze o sprawiedliwej transformacji Wielkopolski Wschodniej zaczęły mówić ruchy społeczne i organizacje pozarządowe.
- ▶ Ruchy społeczne dostrzegają potencjał regionu do dalszego rozwoju w branży energetycznej przyjaznej dla środowiska, z uwzględnieniem wszystkich aspektów rozwoju społecznego.
- ▶ Strona społeczna ma świadomość, że transformacja to proces wieloletni, pod którym powinni „wszyscy się podpisać”. Ważny jest szeroki udział społeczeństwa w procesach decyzyjnych. Wszystkie grupy zainteresowanych powinny mieć zapewniony równy dostęp do nowych środków finansowych i pojawiających się możliwości rozwoju.
- ▶ Priorytetem w działaniach powinna być rekultywacja terenów kopalnianych i doprowadzenie ich do stanu maksymalnie zbliżonego do stanu sprzed eksploatacji.
- ▶ Lokalne społeczności zwracają uwagę na konieczność udzielenia wsparcia na przekwalifikowywanie się górników, pomoc dla nich i ich rodzin, rozwój lokalny, tworzenie nowych miejsc pracy.

Działania strony społecznej

Nie bez znaczenia dla całego procesu transformacji jest fakt, że **jako pierwsza o sprawiedliwej transformacji Wielkopolski Wschodniej zaczęła mówić w 2017 r. grupa aktywistek i aktywistów miejskich z Konina** skupionych głównie wokół organizacji pozarządowych – stowarzyszeń Akcja Konin i Zmieniamy Konin oraz Fundacji Miasto Prowincjonalne. Z rozmów z nimi wynika, że temat ten był im szczególnie bliski ze względu na ich mocne zaangażowanie w lokalne polityki, silną osobistą

identyfikację z miejscem zamieszkania oraz chęć wprowadzenia realnej zmiany poprawiającej jakość życia i wyciągającej region ze stagnacji społeczno-gospodarczej. Według Miłostawy Stępień z Akcji Konin tym, co w ostatnim czasie spowodowało przyspieszenie tempa rozmów w zakresie transformacji, jest fakt, że wciąż nie ma wydanej decyzji odnośnie powstania odkrywki Ościstowo. Jednak bez względu na to, czy odkrywka powstanie czy nie, w ciągu najbliższych lat Wielkopolska Wschodnia musi zacząć podejmować bardzo zdecydowane działania, aby doszło do zmian w regionie.

W czerwcu 2017 r. w Koninie odbyła się konferencja „Konin. Powrót do przyszłości” zorganizowana przez Fundację „Rozwój TAK - Odkrywki NIE” i to wydarzenie wskazywane jest jako początek działań w Koninie związanych z transformacją. W spotkaniu uczestniczyli m.in. Sebastian Łukaszewski – zastępca prezydenta Konina, Miłostawa Stępień – przedstawicielka ruchów społecznych z Akcji Konin, Katarzyna Dzióba – zastępca prezydenta Zabrza oraz Dariusz Szwed – doradca ds. zagranicznych prezydenta Słupska, a także związkowcy, mieszkańcy i mieszkanki Konina, aktywiści i aktywistki związani z ochroną przyrody. Na konferencji pojawił się wniosek o stworzenie przestrzeni do dyskusji w jak najszerszym gronie o przyszłości Konina i regionu. Tematyka spotkania oscylowała wokół potencjału Konina, zagrożeń na rynku pracy, warunków rozwoju dla małej i średniej przedsiębiorczości, zagospodarowania przestrzeni miejskiej w kontekście transformacji ekonomicznej. Podkreślono, że właściwie przeprowadzona transformacja to szansa regionu na rozwój społeczny, gospodarczy i technologiczny³².

W październiku tego samego roku Fundacja Miasto Prowincjonalne zorganizowała konferencję „Konin reStart”, której celem było zebranie wspólnych rekomendacji dla Konina oraz mobilizacja do działania, aby udało się je w najbliższych latach zrealizować. Organizatorzy zauważyli duży potencjał w istniejących już propozycjach ze strony społecznej, zawartych w takich dokumentach

32 Fundacja „RT-ON”, <https://rozwojtak-odkrywkinie.pl/component/k2/item/268-konin-powrot-do-przeszlosci> (dostęp 20.05.2019).

Widok na odkrywkę Kleczew, fot. Sławomir Jankowski

strategicznych jak: „Jaka jest przyszłość Konina? Foresight Konin 2050” Pracowni Miejskiej, „Budżet wrażliwy na płeć” Fundacji Pełnym Głosem, „Obywatelska strategia rozwoju miasta Konin 2020” Akcji Konin.

W kontekście tematu transformacji warto zwrócić uwagę na projekt „Foresight Konin 2050”, zaprezentowany w 2015 r. przez Pracownię Miejską (firmę z Konina zajmującą się opracowywaniem strategii rozwoju miast). Zawiera on propozycje rozwoju Konina do połowy tego stulecia w formule czterech różnych scenariuszy. Jak piszą autorki i autorzy raportu, mierząc się z najpoważniejszymi wyzwaniami związanymi ze zmniejszaniem się roli przemysłu wydobywczo-energetycznego w regionie, dotożyli „wszelkich starań, aby przygotować grunt pod kompleksową, świadomą i śmiałą transformację miasta”³³. Szczególnie warto odnotować, że scenariusze zostały opracowane na podstawie przeprowadzonych

przez zespół konsultacji społecznych z młodzieżą, seniorami, przedsiębiorcami i gminami w powiecie konińskim. Jeden ze scenariuszy projektu przewiduje rozwój miasta i regionu w oparciu o odnawialne źródła energii (OZE), a także utworzenie „Ośrodka Technologii Energetycznej” zajmującego się technologią, badaniami, inkubacją i testowaniem innowacyjnych rozwiązań w branży energetycznej.

Strona społeczna od początku uczestniczyła w spotkaniach, powołanej pod koniec 2017 r. przez Komisję Europejską, Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji. Na pierwszym spotkaniu roboczym w lutym 2018 r. w Brukseli region koniński reprezentowała Miłostawa Stępień ze Stowarzyszenia Akcja Konin oraz Jarosław Koźlarek z Fundacji Miasto Prowincjonalne, jeszcze przed oficjalnym wystosowaniem przez Urząd Marszałkowski wniosku o przystąpienie Wielkopolski Wschodniej do Platformy.

³³ Pracownia Miejska, „Jaka przyszłość czeka Konin? Foresight Konin 2050”, Konin 2015, s. 11, <https://www.slideshare.net/pracowniamiejska/konin2050-raportkoncowy-53865951> (dostęp 20.05.2019).

Ważnym wydarzeniem dla debaty publicznej związanej z tematem transformacji była konferencja zorganizowana w październiku 2018 r. przez Stowarzyszenie Akcja Konin i Fundację Miasto Prowincjonalne wraz z partnerami – Związkiem Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć i Stowarzyszeniem Ekologicznym Eko-Unia. Konferencja pt. „Czy sprawiedliwa transformacja Wielkopolski Wschodniej jest możliwa? Scenariusze rozwoju regionu 2018-2030” była próbą zmierzenia się z szansami i sposobami wdrażania transformacji w regionie. Ze strony samorządowej uczestniczyli w niej m.in. Joanna Misiak-Kędziora – zastępca burmistrza miasta Turek oraz Maciej Sytek – ówczesny wice-marszałek województwa wielkopolskiego³⁴.

” Pierwsze tym tematem zainteresowały się organizacje pozarządowe. Zawsze to podkreślam, że warto prowadzić taki dialog, warto rozmawiać i wspierać się we wspólnym działaniu. Myślę, że we wszelkich działaniach współpraca jest wartością dodaną. W tym wypadku są być może rzeczy, o których nie wiedzielibyśmy, których nie próbowalibyśmy rozwiązać, gdyby nie organizacje pozarządowe. Sam przez wiele lat działałem w organizacjach pozarządowych, ta tematyka jest mi bardzo bliska i mam wrażenie, że jest to bardzo dobra współpraca, która może przyczynić się tylko do lepszej transformacji”. Maciej Sytek, Pełnomocnik Zarządu Województwa Wielkopolskiego ds. restrukturyzacji Wielkopolski Wschodniej w Agencji Rozwoju Regionalnego w Koninie

Wizja sprawiedliwej transformacji

Ruchy społeczne dostrzegają potencjał regionu do dalszego rozwoju w branży energetycznej przyjaznej dla środowiska, z uwzględnieniem wszystkich aspektów rozwoju społecznego. Organizacje, najbardziej aktywne od samego początku w temacie transformacji: Stowarzyszenie Akcja Konin, Fundacja Miasto Prowincjonalne oraz Stowarzyszenie ZmieniaMy Konin, współpracują i wspierają się w działaniach, tworząc spójny front, przy wsparciu m.in. Polskiej Zielonej Sieci.

” Dla nas obecnie najważniejsze jest stworzenie strategii szczegółowej. Postulujemy porządne konsultacje społeczne i na ich bazie zbudowanie planu transformacji. Chodzi nam o uwzględnienie postulatów strony społecznej, musimy zabiegać, aby usłyszeć

głos wszystkich interesariuszy, aby to się nie działo tylko na szczeblach politycznych, ale żeby to był proces jak najszerzej konsultowany. Ważne jest też zaangażowanie związków zawodowych w ten proces. Sprawiedliwą transformację rozumiemy jako bezbolesne przejście miasta i regionu z gospodarki opartej na węglu w kierunku rozproszonych źródeł rozwoju, aby to się nie odbyło kosztem społeczeństwa i pracowników. Mamy wytypowanych kilka zagrożeń – w pierwszej kolejności to zagrożenie związane z bezrobociem oraz utrata dochodów dla miast. O transformacji mówimy też w kontekście tzw. pozytywnego projektu, bo dominuje przygnębiający obraz, że zamykanie kopalń będzie się wiązało z degradacją regionu”. Jarosław Koźłarek, Stowarzyszenie ZmieniaMY Konin, Fundacja Miasto Prowincjonalne

Strategia i finansowanie

Miłostawa Stępień ze Stowarzyszenia Akcja Konin podkreśla wagę stworzenia strategii i dywersyfikacji źródeł finansowania całego procesu:

„To jest coś, co dopiero teraz tworzymy, ponieważ mówimy o tym, że będziemy przechodzić transformację, ale póki co nie wiemy, jak to będzie wyglądało. Jest tu kwestia finansów, które, moim zdaniem, powinny być z różnych źródeł. Powinny to być pieniądze rządowe, europejskie, ale również lokalne przeznaczone na to, aby wesprzeć cały projekt”.

Uruchomienie lokalnych źródeł finansowania, chociażby w postaci projektów spółdzielczych czy współfinansowanych społecznościowo (tzw. crowdfunding), to dobry kierunek upodmiotowienia, dający poczucie sprawczości społecznościom. Z drugiej strony **wszystkie grupy zainteresowanych powinny mieć zapewniony równy dostęp do nowych środków finansowych i pojawiających się możliwości rozwoju.**

Organizacje i ruchy społeczne dostrzegają problem strat środowiskowych z tytułu górniczej działalności, jak degradacja gleby, utrata wody, zanikanie jezior, które do tej pory nie zostały zrekompensowane lokalnym społecznościom, np. rolnikom. Jest oczywiste, że powinny one być w jakiś sposób wynagrodzone, a część uzyskanych środków finansowych przeznaczona bezpośrednio właśnie na ten cel. Równomierne rozdzielanie kapitału finansowego oraz innych zasobów to również niezbędny element sprawiedliwej transformacji.

³⁴ Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć, „Sprawiedliwa transformacja Wielkopolskich Wschodniej”, 28.09.2018, <http://zielonasiec.pl/2018/09/28/sprawiedliwa-transformacja-wielkopolski-wschodniej/> [dostęp 20.05.2019].

” Sprawiedliwa transformacja dla wszystkich mieszkańców tego regionu to przede wszystkim odbudowa strasznie zaburzonej gospodarki wodnej, której efekty tak namacalnie odczuwamy w ostatnim czasie, objawia się to suszami i zanikiem wielu cieków i zbiorników wodnych. Bez wody cały region umrze i żaden przemysł nie przetrwa, w tym energetyczno-górnicy. Priorytetem jest teraz zakaz prowadzenia wydobycia węgla brunatnego z uwagi na fakt eksploataowania przy wydobyciu ogromnych zasobów wód, tworzenie zbiorników magazynowania wód oraz budowa zastawek na melioracjach celem zatrzymania wód w tym terenie i tym podobne działania”. Wanda Radowska, nieformalny ruch społeczny w gminie Babiak

Ruch społeczny z gminy Babiak podkreśla, że pieniądze, które są planowane na procesy transformacyjne, powinny trafić w pierwszej kolejności do społeczeństwa, a nie wspierać w rozwoju duże przedsiębiorstwa, np. ZE PAK. Aby wsparcie dla nich było sprawiedliwe w kontekście transformacji, **najpierw firmy te powinny zająć się rekultywacją środowiska naturalnego, która umożliwi lokalną działalność gospodarczą**, a następnie, wykorzystując pozostałe środki, mogą przejść do realizacji projektów związanych z odnawialnymi źródłami energii. Przedstawiciele ruchu podobnie widzą też proces tworzenia strategii sprawiedliwej transformacji, która najpierw powinna się skupić na rozwiązaniu problemów wodnych w regionie, a dopiero w następnej kolejności na proponowaniu nowych rozwiązań energetycznych. Organizacje i ruchy społeczne powinny brać udział w tym procesie na etapie projektowania, natomiast do organów państwowych należy właściwe zaplanowanie całej strategii, przy wsparciu uczelni i instytutów badawczych, nadzór nad jej realizacją oraz sprawiedliwy podział środków (z priorytetem dla społeczności lokalnych, a nie firm).

” Przy sprawiedliwej transformacji bardzo ważnym elementem jest pytanie, co się stanie z ludźmi, kiedy stracą pracę, i dlatego w tym przypadku sprawiedliwa transformacja powinna być opracowywana na wiele lat do przodu. Ona musi odpowiedzieć na to pytanie. Ten proces musi włączyć właśnie te osoby, które będą traciły pracę, i wypracować jakieś rozwiązania dla nich. To jest prawdopodobnie też jeden z najtrudniejszych elementów tego procesu”. Miłostawa Stępień, Stowarzyszenie Akcja Konin

Proces wieloletni i demokratyczny

Strona społeczna ma świadomość, że **transformacja regionu to proces wieloletni, pod którym powinni**

„wszyscy się podpisać”, a przynajmniej wyrazić swoją akceptację. Współpraca ponad podziałami powinna zatem obejmować taką formę komunikacji, aby móc rozmawiać o różnicach w perspektywach na transformację i wypracowywać rozwiązania kompromisowe. Dlatego tak **ważny jest szeroki udział społeczeństwa w procesach decyzyjnych**, które nie będą skupione tylko w rękach nielicznych czy w jednym konkretnym regionie, na przykład w Koninie. Może się to odbywać poprzez konsultacje społeczne, dzięki którym mieszkańcy czują, że mają realny wpływ na decyzje, które są podejmowane. Aby transformacja energetyczna była naprawdę sprawiedliwa i solidarna, do stołu muszą zostać zaproszeni wszyscy najważniejsi partnerzy społeczni – od przedstawicieli samorządu i lokalnego biznesu, przez związki zawodowe, po ekspertów naukowych i organizacje społeczne.

” Sprawiedliwa transformacja jest według mnie ogromną szansą dla Wielkopolski Wschodniej, nie tylko na zmiany energetyczne, ale przede wszystkim społeczno-gospodarcze. W obliczu głębokiego kryzysu rozwojowego tej części województwa, odplywu mieszkańców, zwłaszcza młodych, trudności w znalezieniu pracy i innych wyzwań, które powodują, że mieszkańcy nie są zadowoleni ze swojego regionu, sprawiedliwa transformacja daje szansę na dzwignięcie gospodarki i odbudowę lokalnej dumy. Największym zagrożeniem, z którym przyjdzie się zmierzyć, może być wpadnięcie w kolejną pułapkę rozwojową – odchodząc od monokultury przemysłowej, musimy dążyć wszelkimi staraniami, aby nowa fala rozwoju Wielkopolski Wschodniej była możliwie mocno zdwersyfikowana na wiele branż. Nie możemy sobie pozwolić na sytuację, w której znów będziemy uzależnieni od działalności jednego wielkiego zakładu. Moim zdaniem, żeby sprawiedliwa transformacja Wielkopolski Wschodniej odniosła sukces, poza działaniami gospodarczymi i współpracą na rzecz pracowników i mieszkańców, konieczne jest zadbanie wprost o naszą przyszłość, czyli o młodych mieszkańców regionu. Dbając o ich rozwój, edukację, podnoszenie poziomu umiejętności, ale także dając im szansę na pracę i działanie lokalne, możemy być dużo bardziej spokojni o to, że zwiążą swoją przyszłość z Koninem i jego okolicą”. Agata Kuźmińska, lokalna aktywistka, przedstawicielka strony społecznej

Proces włączający i chroniący interesy ludzi

Według lokalnych społeczności, np. na terenie gminy Babiak, obecnym **priorytetem w działaniach powinna być rekultywacja terenów kopalnianych i doprowadzenie ich do stanu maksymalnie zbliżonego**

do stanu przed eksploatacją. Mowa tutaj również o zaburzonej gospodarce wodnej, która przyczynia się do strat ekonomicznych w całym regionie. Ze zobowiązań do zrekultywowania środowiska wywiązać się powinien szczególnie inwestor, który jest do tego prawnie zobligowany. Konieczna jest w tym względzie presja organów administracyjnych, które do tej pory pozostawały bierne w swoich działaniach. Sprawiedliwą transformację lokalne społeczności spoza dużych miast postrzegają również jako **udzielenie wsparcia na przekwalifikowywanie się górników, pomoc dla nich i ich rodzin, wspieranie rozwoju lokalnego, tworzenie nowych miejsc pracy.** Jednocześnie uważają, że jeśli dalej będzie się doprowadzać do niszczenia lokalnej gospodarki wodnej, bez rekompensaty strat i poprawy trudnej sytuacji, żadna transformacja nie będzie możliwa.

Należy tu też podkreślić, że **wizje rozwoju regionu dotyczą przyszłości, natomiast brak jest propozycji rozwiązań na chwilę obecną,** w związku z realnymi zagrożeniami utraty pracy przez kolejnych zatrudnionych w spółce ZE PAK. Potrzebne jest zatem pilne wypracowanie rozwiązań, aby lokalna społeczność odczuła negatywne skutki tych zmian w jak najmniejszym stopniu.

„Uważamy, że kopalnia, wchodząc na nasz teren, ma jasno określony zakres obowiązków, m.in. rekultywację tych terenów i doprowadzenie do stanu maksymalnie zbliżonego do poprzedniego, przed wejściem. Proponuje się transformację tego typu, że inwestor przejmuje środki, które przeznaczyła Unia Europejska, i zleca rozwój np. odnawialnych źródeł energii. Uważamy, że to jest niesprawiedliwe i nieuczciwe, ponieważ są to pieniądze społeczeństwa i one powinny trafić z powrotem do mieszkańców, np. do górników, żeby ich przekwalifikować, zapewnić im dalszy byt. A w następnej fazie dopiero powinno się myśleć o tym, żeby umożliwić każdemu mieszkańcowi zainstalowanie na swojej nieruchomości np. solarów czy ogniw fotowoltaicznych”. Wanda Radowska, nieformalny ruch społeczny w gminie Babiak

Zrównoważona gospodarka

Spoleczne wizje przeobrażenia regionu opierają się na rozwoju innowacyjnej, prospołecznej oraz prośrodowiskowej gospodarki. Uwzględnia to zarówno nowoczesny rozwój miast, jak i terenów wiejskich, na których powszechna jest działalność rolnicza i przetwórcza. Strona społeczna dostrzega **duży potencjał w rozwoju energetyki opartej na niskoemisyjnych rozwiązaniach i energii pochodzą-**

cej ze źródeł odnawialnych, gdyż region dysponuje odpowiednim kapitałem ludzkim, infrastrukturalnym oraz intelektualnym. W wizjach przyszłości regionu postrzega się zatem Wielkopolskę Wschodnią w kontekście utrzymania gospodarki opartej na produkcji energii.

„Transformacja musi być procesem włączającym, a nie wykluczającym. Na przykładzie Wielkopolski Wschodniej można to pokazać w ten sposób, że główne działania są tutaj w Koninie, natomiast wyklucza się z procesów społeczności słabsze albo społeczności, które mają mniej siły przebicia. Przykładem tu mogą być społeczności rolnicze i wiejskie, które są mniej liczne i nie mają przełożenia politycznego, właśnie je trzeba wesprzeć, aby zostały wzięte pod uwagę w ramach tego procesu”. Miłostawa Stępień, Stowarzyszenie Akcja Konin

Stowarzyszenie Akcja Konin mówi o następujących warunkach koniecznych dla przeprowadzenia sprawiedliwej transformacji:

- ▶ posiadanie wizji transformacji oraz woli do jej przeprowadzenia,
- ▶ współpraca ponad podziałami,
- ▶ rekompensata strat dla społeczeństwa związanych z kosztami zmian ekonomicznych oraz degradacją środowiska,
- ▶ proces o charakterze oddolnym bazujący na konsultacjach społecznych,
- ▶ rozdzielenie decyzyjności i zasady demokratyczne w decydowaniu,
- ▶ włączenie w proces społeczności spoza dużych miast,
- ▶ uważność na osoby tracące pracę,
- ▶ sprecyzowany cel zastąpienia gospodarki opartej na eksploatacji środowiska gospodarką zrównoważoną.

Wyzwania z perspektywy strony społecznej

Może zabraknąć strategii. Strona społeczna obawia się, że może zabraknąć wizji rozwoju regionu opartej na założeniach koncepcji sprawiedliwej transformacji. Należy

wziąć pod uwagę nastroje społeczne w regionie, które niekoniecznie sprzyjają wprowadzaniu zmian. Trzeba wykonać dużą pracę, aby przekonać społeczność miast i wsi oraz różne organizacje, takie jak związki zawodowe, do procesu zmian. Do tej pory w dyskusje o transformacji zaangażowane były głównie samorządy oraz niewielka liczba aktywistów i aktywistek miejskich, a więc konieczne jest pozyskanie przychylności dla tego procesu w całym społeczeństwie. **Ważne jest też rozróżnienie pojęć – transformacja energetyczna oraz sprawliwa transformacja. Pierwsze uwzględnia głównie aspekt technologiczny, a drugie cały kontekst społeczny.**

Organizacje pozarządowe w czerwcu 2019 r. zaapelowały do Prezesa Rady Ministrów o wsparcie utworzenia jak najszybciej jasnej strategii sprawliwej transformacji energetycznej dla Wielkopolski Wschodniej. W apelu „3P: Plan, Partycypacja, Porozumienie” wnioskuje m.in. o powołanie okrągłego stołu sprawliwej transformacji, tak aby to mieszkańcy mogli decydować o kierunku transformacji regionu, oraz o szeroki dostęp społeczeństwa do przekazywanych z odpowiednim wyprzedzeniem informacji o planowanych działaniach ze strony sektora wydobywco-energetycznego oraz państwa³⁵. Apel ten jest odpowiedzią na informacje, które pojawiły się w lokalnych mediach, dotyczące planów redukcji zatrudnienia w Grupie Kapitałowej ZE PAK SA.

Jest to sytuacja o tyle niebezpieczna, że nie ma obecnie zapewnionych nowych miejsc pracy i programów wsparcia dla osób, które utracą zatrudnienie. Apel został podpisany przez stowarzyszenia: Akcja Konin, ZmieniaMY Konin, Eko Przyjezierze, Eko-Unia oraz Polską Zieloną Sieć i Fundację „Rozwój TAK – Odkrywki NIE”.

Wykluczenie z procesów decyzyjnych społeczności spoza miast. Chodzi tutaj o uwzględnienie w konsultacjach głosu społeczności rolniczych oraz mieszkańców i mieszkanków obszarów jeziornych, których problemy z własną działalnością gospodarczą na skutek degradacji środowiska naturalnego przez sektor górniczy są obecnie pomijane w dyskusjach dotyczących transformacji. Przekłada się to również na brak uwzględniania ich interesów w rozdzielaniu potencjalnie dostępnych środków finansowych, będących do dyspozycji dzięki wkroczeniu Wielkopolski Wschodniej na drogę transformacji.

Brak priorytetu dla kwestii ekologicznych. W dotychczasowych rozmowach o regionie i jego przyszłości w kontekście transformacji nie zostały uwzględnione takie problemy ekologiczne jak zanik wody w regionie oraz konieczność rozwiązania tych spraw wraz z zapewnieniem rekompensaty przez sektor wydobywco-energetyczny.

35 Informacja prasowa Związku Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć, 28.06.2019, <http://zielonasiec.pl/2019/06/28/kiedy-powstana-plany-sprawliwej-transformacji-dla-regionow-gorniczych/> [dostęp 28.06.2019].

III. PERSPEKTYWA STRONY SAMORZĄDOWEJ

- ▶ Z inspiracji lokalnych organizacji pozarządowych tematem sprawiedliwej transformacji Wielkopolski Wschodniej zajął się samorząd województwa.
- ▶ Wielkopolska Wschodnia przystąpiła do Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji i przedstawiła Komisji Europejskiej wybrane projekty do realizacji.
- ▶ Sukcesem samorządu jest doprowadzenie do podpisania „Porozumienia na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej” przez ponad 40 podmiotów z regionu reprezentujących sektor samorządowy, prywatny i organizacje pozarządowe. Sygnatariusze uznają zasadność działania na rzecz sprawiedliwej transformacji z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju i poszanowania strony społecznej.
- ▶ Pomiędzy interesariuszami procesu transformacji jest wiele rozbieżnych interesów. Przewyciężenie tych rozbieżności będzie niezbędne, trudno bowiem być konstruktywnym uczestnikiem procesu sprawiedliwej transformacji, jednocześnie forsując nowe odkrywki mimo oporu lokalnych społeczności i konieczności odchodzenia od węgla.
- ▶ Dla władz samorządowych istotne w procesie transformacji jest utrzymanie charakteru regionu jako miejsca pozyskiwania energii, zapewnienie nowych miejsc pracy i dochodów dla samorządów oraz poprawa jakości życia mieszkańców.

Działania samorządu województwa wielkopolskiego

Z inspiracji lokalnych organizacji pozarządowych w 2017 r. tematem zajął się Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Członkowie Zarządu Województwa z Maciejem Sytkiem na czele, zaniepokojeni niepewną sytuacją związaną z sektorem górniczo-energetycznym i zagrożoną w związku z tym przyszłością Wielkopolski Wschodniej, w marcu 2018 r. podjęli uchwałę o powołaniu zespołu roboczego ds. restrukturyzacji potencjału gospodarczego subregionu konińskiego przy Departamencie Gospodarki Urzędu Marszałkowskiego. Uchwalono, że w skład zespołu będą wchodzić przedstawiciele różnych departamentów Urzędu, a jego celem będzie „wypracowanie rekomendacji dla samorządów terytorialnego, gospodarczego i zawodowego subregionu, których wdrożenie pozwoli na odczuwalną zmianę na lokalnym rynku pracy i wzmocni potencjał gospodarczy subregionu”³⁶. Maciej Sytek na spotkaniu z dziennikarzami w czerwcu 2018 r. zadeklarował, że zmiany, które będzie proponować samorząd, będą szeroko konsultowane ze społecznością, tak aby „*Konin, Koto, Turek i Stupca (...) nie były zależne od przemysłu energetycznego*” i „*ustrzegły się konsekwencji, które poniosło wiele regionów, gdy jedna gałąź przemysłu się kończy*”³⁷.

Po powołaniu zespołu roboczego Urząd Marszałkowski złożył wniosek do Komisji Europejskiej w sprawie dołączenia Wielkopolski Wschodniej do Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji (tzw. Platformy Węglowej). Na drugim spotkaniu roboczym Platformy w lipcu 2018 r. region koniński reprezentowany był już zarówno przez stronę społeczną, jak i samorządową. Podobnie było na trzecim spotkaniu Platformy w listopadzie 2018 r., podczas którego odbyły się rozmowy bilateralne w sprawie przystąpienia Wielkopolski Wschodniej do Platformy Węglowej.

36 Uchwała nr 5085/2018 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 marca 2018 r., https://bip.umww.pl/artykuly/2823988/pliki/20180427090527_5085.pdf (dostęp 20.05.2019).

37 za: Redakcja Turek24, 16.06.2018, <https://turek24.com.pl/maciej-sytek-sniadanie-prasowe-wielkopolska-wschodnia/> (dostęp 20.05.2019).

Ważnym krokiem potwierdzającym zaangażowanie samorządu województwa w proces sprawiedliwej transformacji regionu było utworzenie w styczniu 2019 r. **stanowiska Pełnomocnika Zarządu Województwa Wielkopolskiego ds. restrukturyzacji Wielkopolski Wschodniej** w Agencji Rozwoju Regionalnego w Koninie. Stanowisko to otrzymał były wicemarszałek województwa – Maciej Sytek, który miał przystąpić do powołania zespołu ds. transformacji, pomagającego lokalnym samorządom, przedsiębiorstwom i społecznościom w procesie transformacji. Tym samym zespół w Koninie miał przejąć funkcje zespołu powołanego wcześniej przy Urzędzie Marszałkowskim. Maciej Sytek otrzymał również stanowisko prezesa Agencji i w ramach powierzonych sobie funkcji ogłosił rozpoczęcie działań transformacyjnych w regionie.

Przyłączenie Wielkopolski Wschodniej do Platformy Węglowej w formacie polskiej grupy krajowej, tzw. Country Team, nastąpiło 28 marca 2019 r. Dla strony społecznej przyznanie regionowi statusu członka Platformy to duże osiągnięcie, zwłaszcza że wraz z przedstawicielami Urzędu Marszałkowskiego organizacje włożyły dużo wysiłku w cały proces. Dzięki temu Wielkopolska Wschodnia, podobnie jak Śląsk, posiada swój własny zespół roboczy w ramach Platformy. Otworzyło to możliwość bezpośrednich spotkań z Komisją Europejską oraz zgłaszania i negocjowania projektów.

Porozumienie na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej

Jednym w ważniejszych osiągnięć Agencji Rozwoju Regionalnego w Koninie w pierwszym półroczu działań na rzecz transformacji było zainicjowanie oraz doprowadzenie do zawarcia 3 kwietnia 2019 r. „Porozumienia na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej”. **Porozumienie podpisało ponad 40 podmiotów z regionu reprezentujących sektor samorządowy, prywatny i organizacje pozarządowe**, co trzeba uznać za sukces oraz kamień milowy na drodze do współdziałania. W Porozumieniu uczestnicy uznają zasadność działania na rzecz sprawiedliwej transformacji z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju i poszanowania strony społecznej. Zadeklarowali wolę współpracy w zakresie nowych inicjatyw i inwestycji w regionie, a także w ramach Platformy Węglowej. Porozumienie ma charakter dobrowolny, otwarty na kolejne podmioty, a na koordynatora działań wyznaczono Agencję Rozwoju Regionalnego.

Warto podkreślić, że Porozumienie zostało zawarte przez bardzo szeroką grupę interesariuszy. Ze strony samorządowej podpisali je prezydent Konina, prezes i wiceprezes zarządu Agencji Rozwoju Regionalnego, a także starostowie, burmistrzowie oraz wójtowie z czterech powiatów – kolskiego, konińskiego, stupeckiego i tureckiego. Wśród sygnatariuszy społecznych i gospodarczych znaleźli się: prezeska Stowarzyszenia Akcja Konin, wiceprezes Stowarzyszenia ZmieniaMy Konin, pełnomocnik Fundacji Studio Inicjatyw Samorządowych, prezesi powiatowych Izby Gospodarczych, rektor Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koninie, prezes Krajowego Stowarzyszenia Sołtysów i Towarzystwa Samorządowego, prezes Wielkopolskiego Stowarzyszenia Sołtysów, przedstawiciele Cechu Rzemiosł Różnych z czterech powiatów, prezes Kopalni Soli Kłodawa oraz ówczesny prezes i wiceprezes zarządu ZE PAK-u.

Na konferencji, na której złożono podpisy pod Porozumieniem, prezydent Konina, Piotr Korytkowski, tak określił rolę tego wydarzenia:

„My, samorządowcy i przedsiębiorcy regionu konińskiego, będziemy dostrzeżeni i wystuchani przez Komisję Europejską, jeśli nasz głos będzie spójny i stanowczy, a nasze plany i projekty dobrze skoordynowane. W tym celu niezbędne jest, abyśmy zacieśniali współpracę i dzięki wsparciu Agencji Rozwoju Regionalnego wykorzystali szansę, jaką daje nam powstanie unijnej platformy dla regionów górniczych. Tylko w ten sposób – wspólnym wysiłkiem i zrozumieniem dla wzajemnych potrzeb – doprowadzimy do absorpcji środków unijnych przez nasz region na niespotykaną dotąd skalę”³⁸.

Jednocześnie podpisano list intencyjny w sprawie współpracy Konina, województwa wielkopolskiego, Agencji Rozwoju Regionalnego, spółki ZE PAK oraz Konińskiej Izby Gospodarczej w działaniach związanych z procesami transformacji. W liście wyrażono wolę współpracy m.in.

„[...] w obszarze rozwoju niskoemisyjnego transportu, budowy centrum badawczego wodoru i elektrolizerni do jego produkcji, projektów związanych z elektromobilnością, a także innych projektów z zakresu odnawialnych źródeł energii, jak farmy fotowoltaiczne i wiatrowe czy elektrociepłownia geotermalna”³⁹. Jak podkreślił prezydent Korytkowski, projekty te: „doskonale wpisują się w europejskie trendy rozwoju gospodarki niskoemisyjnej i założenia unijnej polityki energetycznej, zgodnie z którą do 2050 r. 80% energii elektrycznej produkowanej w UE powinno pochodzić z OZE. To ambitny cel. Trudny do osiągnięcia dla takich państw jak Polska, a zwłaszcza dla takich regionów

38 Urząd Miejski w Koninie, komunikat z dn. 4.04.2019, <http://www.konin.pl/index.php/jeden-news-new/porozumienie-na-rzecz-sprawiedliwej-transformacji-energetycznej.html> (dostęp 20.05.2019).

39 jw.

Widok na odkrywkę Józwin, fot. Sławomir Jankowski

jak wschodnia część Wielkopolski. Ale daje nam pewność, że w najbliższych latach w ramach funduszy unijnych nie powinno zabraknąć środków na pro-ekologiczne projekty rozwojowe oraz inwestycje w przemysł wysokich technologii⁴⁰.

Przed uczestnikami obu porozumień stoją obecnie duże wyzwania: wypracowanie formuły dalszych działań, zainicjowanie prac nad planem transformacji oraz włączenie w te prace wszystkich zainteresowanych. Udział ZE PAK-u w porozumieniach, biorąc pod uwagę wielkość prowadzonej działalności oraz skalę oddziaływania na społeczność Wielkopolski Wschodniej i środowisko naturalne, to z jednej strony dobry sygnał dla procesów transformacji w regionie. Biuro Komunikacji Korporacyjnej firmy wydało oświadczenie, w którym spółka, powołując się na komunikat Komisji Europejskiej o powstaniu Platformy Węglowej, dostrzega szansę, jaką dla regionu przynosi ta inicjatywa. Z komunikatu można wnioskować, że firma widzi konieczność działań pro-

dukcyjnych oraz na rzecz sprawiedliwej transformacji, ale jednocześnie wyraźnie podkreśla, że aby pozostać nadal konkurencyjną w branży, liczy na wsparcie, także finansowe, ze strony państwa oraz w ramach Platformy Węglowej. W komunikacie ZE PAK-u czytamy również, że obecna sytuacja na rynku energetycznym skłania spółkę do poszukiwania nowych niskoemisyjnych źródeł energii, które będą alternatywą dla węgla. Dlatego też, licząc na wsparcie dla Wielkopolski Wschodniej jako regionu górniczego, przygotowała już projekty kilku inwestycji wpisujących się w założenia transformacji.

Między spółką ZE PAK a pozostałymi interesariuszami procesu transformacji jest jednak wiele rozbieżnych interesów. Przewyciężenie tych rozbieżności będzie niezbędne, trudno bowiem być konstruktywnym uczestnikiem procesu sprawiedliwej transformacji, jednocześnie forsując nowe odkrywki mimo oporu lokalnych społeczności i konieczności odchodzenia od węgla.

40 jw.

Porozumienie na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej:

- ▶ podpisane przez ponad 40 podmiotów z regionu Wielkopolski Wschodniej reprezentujących sektor publiczny, prywatny i organizacje pozarządowe
- ▶ ważny element negocjacyjny w ramach Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji, pokazujący jedność i gotowość regionu do przeprowadzenia sprawiedliwej transformacji gospodarczo-społecznej
- ▶ zawarte ponad podziałami politycznymi – sygnatariusze deklarują, że transformacja jest potrzebna i że chcą się w nią zaangażować
- ▶ podkreśla konieczność wykorzystania instrumentów wsparcia dla Wielkopolski Wschodniej, stwarzających możliwość rozwoju energetyki pochodzącej z odnawialnych źródeł energii,
- ▶ otwarte na przystąpienie nowych podmiotów.

Wspólny głos w Brukseli oraz projekty z zakresu transformacji

Podpisane porozumienia zostały przedstawione kilka dni później na czwartym spotkaniu roboczym Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji, które odbyło się w kwietniu 2019 r. w Brukseli. Zespół z Wielkopolski był reprezentowany w liczonym składzie trzech sektorów – samorządowego, społecznego oraz biznesowego. Według strony społecznej zespół z Wielkopolski wystąpił w Brukseli z jasną deklaracją jednego silnego głosu regionu.

Podczas tego spotkania w Brukseli miały miejsce rozmowy przedstawicieli Agencji Rozwoju Regionalnego z Komisją Europejską w sprawie projektów, które potencjalnie mogłyby uzyskać dofinansowanie z różnych środków unijnych. Proces zbierania i opracowywania projektów rozpoczął się na początku 2019 r. Wówczas prezes Agencji spotkał się z przedstawicielami gmin regionu, zapoznał ich z koncepcją transformacji i zaprosił do złożenia propozycji projektów. Agencja przyjęła na siebie rolę instytucji zbierającej projekty

oraz negocjującej z Komisją Europejską w zakresie ich kształtu merytorycznego i finansowego. Na kwietniowym spotkaniu w Brukseli zaprezentowano 21 projektów: trzy projekty zostały zaproponowane przez miasto Konin, dwa przez gminę Kleczew, osiem przez Agencję i osiem przez ZE PAK.

Projekty te można podzielić na kilka głównych kategorii⁴¹:

→ budowa strategii rozwoju regionu

Zawiera się to w szerszym projekcie budowy marki Wielkopolski Wschodniej. Głównym celem tworzenia strategii jest wzmocnienie potencjału gospodarczego regionu w obszarze szeroko pojętej transformacji energetycznej.

→ transport

Projekt zakłada stworzenie zintegrowanego „zielonego” transportu publicznego poprzez budowanie sieci komunikacji publicznej w regionie oraz rozwijanie ekologicznych środków transportu publicznego.

→ edukacja

Szczególnie rozumiana jako podnoszenie kompetencji i kwalifikacji osób z sektora paliwowo-energetycznego oraz poszerzenie kształcenia młodzieży o specjalizacje związane z nowoczesnymi technologiami.

→ rekultywacja terenów poodkrywkowych

Projekt na terenie gminy Kleczew zakłada rekultywację wyrobiska węgla brunatnego i budowę infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowej.

→ „zielone” wsparcie finansowe dla firm oraz sektora publiczno-prywatnego

Wsparcie finansowe obejmuje dotacje i pożyczki skierowane do sektora mikro, małych i średnich firm na inwestycje związane z odnawialnymi źródłami energii (OZE), refundacje do zakupu i montażu nowych instalacji i mikroinstalacji OZE na budynkach mieszkalnych jednorodzinnych lub wielorodzinnych, dofinansowania do poprawy efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej.

→ pozyskiwanie energii

W tym obszarze przewiduje się m.in. stworzenie inkubatora aktywności gospodarczej i naukowej opartego o technologie wodorowe, utworzenie klastra energii „Zielona Energia - Konin”, montaż pomp ciepła z systemami fotowoltaicznymi na budynkach użyteczności publicznej, rozwój geotermii. Wśród projektów spółki ZE PAK znajdują

⁴¹ Informacje Agencji Rozwoju Regionalnego w Koninie.

się plany budowy m.in. farm fotowoltaicznych na rekultywowanych terenach górniczych, magazynu ciepła dla potrzeb ogrzewania miasta Konin, farm wiatrowych na terenach rekultywowanych, magazynu energii dla potrzeb OZE powstających na terenach ZE PAK-u, centrum logistycznego wraz z budową farm fotowoltaicznych na dachach, infrastruktury do wytwarzania, magazynowania oraz dystrybucji wodoru⁴².

→ **turystyka i kultura**

Projekty z tego obszaru obejmują takie przedsięwzięcia jak: utworzenie zielonego szlaku turystycznego Wielkopolski Wschodniej, organizację corocznego międzynarodowego festiwalu filmowego, rozwój kin studyjnych, plenerów dla artystów. Działania kulturalne miałyby być elementem szerszego przedsięwzięcia redefinicji kulturalnej obszarów poindustrialnych w Wielkopolsce Wschodniej.

W związku z tym, że czasu na przygotowanie projektów było niezwykle mało, są to głównie inicjatywy, które już wcześniej były opracowane, a tematycznie mogły się wpisywać w założenia sprawiedliwej transformacji. W tym zestawie projektów niewielki akcent położono niestety na wyzwania związane z zawodowym przekwalifikowaniem się górników odchodzących z kopalń lub tracących pracę. Obecnie zgłoszone propozycje są na etapie dalszego uszczegółowienia, a ich realizacja może nastąpić dopiero w ramach nowej perspektywy finansowej na lata 2021-2027 (część ewentualnie jeszcze w obowiązującej na lata 2014-2020).

Wizja sprawiedliwej transformacji

W ciągu ostatniego roku, zarówno z inicjatywy organizacji społecznych, jak i władz samorządowych, odbyło się w regionie kilka ważnych konferencji i seminariów dotyczących przyszłości Wielkopolski Wschodniej. Szczególnie bogata w wydarzenia była druga połowa 2018 r., co pokazało, że mobilizacja w regionie przyspieszyła. Było to także związane z trwającym wówczas procesem przystąpienia Wielkopolski Wschodniej do Platformy Węglowej oraz wyborami samorządowymi⁴³.

Dla władz samorządowych istotne w procesie transformacji jest utrzymanie charakteru regionu jako miejsca pozyskiwania energii

stąd pomysł na utworzenie nowej marki „Dolina Energii”. Ta część województwa rozwijała się przez wiele lat dzięki branży górniczo-energetycznej, trudno jest więc mówić o transformacji regionu, odrzucając jego dziedzictwo i kulturę. W dobie zmian klimatu, wyczerpywania się zasobów węgla oraz zmian technologicznych Wielkopolska Wschodnia chce zwrócić się w stronę energii przyjaznej środowisku, która będzie odejściem od węgla i nie będzie degradować zasobów naturalnych. Mówi się zatem o pozyskiwaniu energii z gazu, biomasy, wiatru, słońca, geotermii czy wodoru. Inwestycje w rozwój technologii wodorowych w regionie są rozpatrywane jako realna i bardzo obiecująca alternatywa. Oficjalnie zaprezentowano projekt utworzenia H2Lab - Centrum Zastosowania Wodoru jako elementu budowy systemu inkubowania i wsparcia wysokiej jakości projektów w oparciu o technologie wodorowe.

Włodarze regionu zdają sobie sprawę z istniejącego kapitału ludzkiego – wykwalifikowanych pracowników, inżynierów, energetyków, którzy mogliby pozostać w branży energetycznej dzięki takiemu kierunkowi transformacji. To jest pozytywny aspekt tego procesu – wymogi przebranżowienia i szukania miejsc pracy w innych dziedzinach nie byłyby tak uciążliwe dla ludności. Myśli się o **transformacji regionu w kontekście utrzymania kultury pracy**, jaka jest tutaj znana. Z drugiej strony na rynku pracy brakuje specjalistów z wyższym wykształceniem, co ma się zmienić w związku z rozwojem oferty edukacyjnej oraz uatrakcyjnieniem rynku pracy.

Funkcjonowanie kopalni wiąże się również z dużymi wpływami finansowymi dla gmin, dlatego samorząd podkreśla, że przy tworzeniu nowych warunków gospodarczych ważne jest zapewnienie gminom zachowania dochodów. Dla regionu przejście z energii wytwarzanej z węgla na inne źródła jest tylko jednym z elementów zmiany. W transformacji dostrzega się tutaj szansę na wszechstronny rozwój:

- ▶ gospodarczy, oprócz energetyki także w obszarze motoryzacji, budownictwa (w tym termomodernizacji budynków), wspierania start-upów, powstawania

42 Więcej o projektach ZE PAK-u w dokumencie „Udział ZE PAK SA w transformacji energetycznej Regionu Wielkopolski Wschodniej”, http://zepak.com.pl/upload/Udzia_ZE_PAK_SA_w_transformacji_energetycznej_Regionu_Wielkopolski_Wschodniej.pdf (dostęp 20.05.2019).

43 Wśród wydarzeń warto wymienić:

- seminarium „Transformacja Wielkopolski Wschodniej. Ludzie - gospodarka - inwestycje” zorganizowane przez Instytut Badań Strukturalnych, Edinburgh Centre for Carbon Innovation i Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego (23 października 2018, Konin),
- prezentację nowej wizji rozwoju miasta i regionu „Konińska Dolina Energii” przez ówczesnego kandydata, a obecnie prezydenta miasta Konina – Piotra Korytkowskiego (październik 2018, Konin),
- konferencję „Science Meets Regions. Transformacja gospodarcza subregionu konińskiego – kierunek wodór” zorganizowaną przez Komisję Europejską, samorząd województwa wielkopolskiego, Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Koninie oraz Agencję Rozwoju Regionalnego (12 grudnia 2018, Konin),
- warsztaty z budowania strategii „Konina – zielonego miasta energii” (czerwiec 2019, Konin).

instytucji naukowo-biznesowych, rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw;

- ▶ społeczny, np. w zakresie rozwoju szkolnictwa, nowej oferty kulturalnej, różnorodności usług publicznych i społecznych.

|| Od stycznia 2019 roku samorząd województwa wielkopolskiego podjął działania w kierunku uczestnictwa w inicjatywie Sprawiedliwej Transformacji w Wielkopolsce Wschodniej. Celem transformacji jest bezpieczne i płynne przejście z gospodarki opartej na węglu do gospodarki nowoczesnej, niskoemisyjnej, opartej o energię ze źródeł odnawialnych (OZE), z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju i poszanowaniem strony społecznej. W przypadku Wielkopolski Wschodniej, jak również wielu innych regionów węglowych i powęglowych w Europie, transformacja dotyczy nie tylko przekształcenia w wymiarze energetycznym, ale kompleksowej transformacji społeczno-gospodarczej, tym samym dając szansę na nowy bodziec rozwoju regionu⁴⁴. Stanowisko Sejmiku Województwa Wielkopolskiego dotyczące inicjatywy Sprawiedliwej Transformacji Regionu Wielkopolski Wschodniej

Agencja Rozwoju Regionalnego w Koninie wyzna-
czyła trzy główne założenia dla transformacji
energetycznej w Wielkopolsce Wschodniej:

- ▶ zapewnienie miejsc pracy

Szczególnie ważne jest tutaj zapewnienie ciągłości pracy i godnych warunków życia dla mieszkańców i mieszkank.

- ▶ zapewnienie dochodów dla samorządów lokalnych

Nowe warunki gospodarcze powinny zapewnić gminom dochody przynajmniej na podobnym poziomie co obecnie.

- ▶ podniesienie jakości życia społeczeństwa przez realizację usług publicznych

Transformacja regionu ma uwzględniać szeroki rozwój gospodarczo-społeczny, przyczyniający się do poprawy jakości życia w tej części województwa.

Radni samorządu województwa wielkopolskiego zdają sobie sprawę z wyzwań, jakie stoją przed Wielkopolską Wschodnią związanych z wyczerpującymi się zasobami węgla, spadkiem zatrudnienia w branży energetycznej, a tym samym możliwą zapaścią społeczno-gospodarczą. Na początku czerwca 2019 r. zorganizowali w Koninie nadzwyczajną wyjazdową sesję sejmiku, na której debatowali o problemach i szansach rozwojowych regionu oraz działaniach podejmowanych przez samorząd województwa. Głos w dyskusji, oprócz radnych, przedstawiciele zarządu województwa i pełnomocnika ds. restrukturyzacji Wielkopolski Wschodniej, zabrali m.in. lokalni samorządowcy, przedstawiciele środowisk rolniczych, działacze związków zawodowych. Na sesji uchwalono wspólne „Stanowisko Sejmiku Województwa Wielkopolskiego dotyczące inicjatywy Sprawiedliwej Transformacji Regionu Wielkopolski Wschodniej”. W stanowisku tym czytamy m.in., że

„Sejmik Województwa Wielkopolskiego rekomenduje i wspiera działania, aby Wielkopolska Wschodnia była liderem i inicjatorem nowatorskich rozwiązań w dziedzinie energii odnawialnej, projektów wodorowych i elektromobilności oraz gospodarczych i infrastrukturalnych”⁴⁵.

Podkreślono znaczenie wydarzeń, które już miały miejsce, jak przystąpienie do Platformy Węglowej oraz zawarcie międzysektorowego „Porozumienia na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej”. Radni wezwali również do wzmocnienia współpracy wszystkich interesariuszy na szczeblu lokalnym, regionalnym i krajowym.

|| Sprawiedliwa transformacja w najbliższej perspektywie czasu wiąże się głównie z realizacją działań i projektów opartych o niskoemisyjność, podniesienie jakości powietrza, dbałość o środowisko naturalne, renaturalizację obszarów pokopalnianych, ich rekultywację oraz rewitalizację obszarów rolniczych i odbudowę zasobów wodnych. Realizacją projektów o charakterze gospodarczym, infrastrukturalnym i społecznym, kulturalnym, ale również podjęciem działań na rzecz wspierania pracowników odchodzących z sektora paliwowo-energetycznego w zakresie między innymi przekwalifikowania, objęcia programami pomocowymi oraz podnoszenia kwalifikacji i kompetencji. W te plany wpisują się założenia inicjatywy Sprawiedliwej Transformacji Regionu Wielkopolski Wschodniej, które zakładają, że okres transformacji to doskonały moment na to, żeby nie tylko znacząco obniżyć

44 Uchwała nr VIII / 131 / 19 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 3 czerwca 2019 r. w sprawie: przyjęcia stanowiska dotyczącego inicjatywy Sprawiedliwej Transformacji w Regionie Wielkopolski Wschodniej, <https://www.umww.pl/attachments/article/58560/stanowisko%20sejmiku%20Konin,%203.06.2019.pdf> (dostęp 10.06.2019).

45 jw.

*emisyjność gospodarki, ale przede wszystkim, aby wejść na nowy poziom rozwoju do tzw. Gospodarki 4.0., opartej o nowoczesne technologie, przyjazne środowisku*⁴⁶. Stanowisko Sejmiku Województwa Wielkopolskiego dotyczące inicjatywy Sprawiedliwej Transformacji Regionu Wielkopolski Wschodniej

Wyzwania z perspektywy strony samorządowej

Niejasność pojęcia. Problematyczne jest samo rozumienie pojęcia sprawiedliwej transformacji. Według Macieja Sytka z Agencji Rozwoju Regionalnego jest ono najtrudniejsze do zdefiniowania, jeśli uwzględnimy różnorodne potrzeby różnych grup społecznych – rolnicy, górnicy, mieszkańcy/mieszkancki miast i wsi mają różne rozumienie tego, co transformacja dla nich oznacza. Według prezesa Agencji najważniejsze jest dopiero **stworzenie właściwego modelu transformacji, w którym najprawdopodobniej będzie potrzeba wielu kompromisów z różnych stron**, bo na przykład rolnicy znajdujący się blisko kopalni chcieliby natychmiast zakończyć proces wydobywczy, górnicy natomiast chcą go kontynuować. Jako że transformacja ma obejmować wszystkie obszary gospodarcze i społeczne, to ważne są też kwestie więzi społecznych w zakładach pracy, czego przykładem są górnicy, dla których utrata pracy jest też utratą pewnej tożsamości. Dla Agencji istotne jest więc wypracowanie wraz z zainteresowanymi interesariuszami tego, co się mieści pod pojęciem transformacji i co jako region chcą przez nią wspólnie osiągnąć, tak aby ta formuła była specyficzna dla Wielkopolski. Według prezesa Sytka należy zatem podchodzić do samego procesu definiowania tego pojęcia ostrożnie.

Długotrwałość procesu. Wielkim wyzwaniem dla Wielkopolski Wschodniej, jaki dostrzega Agencja Rozwoju Regionalnego, jest budowanie mikro, małego i średniego biznesu, nie tylko w ramach jednej perspektywy finansowej Unii Europejskiej, ale także kolejnych. Z jednej strony bowiem region chce przyciągać inwestorów, by tworzyli duże zakłady pracy w wybranych 3-4 gałęziach gospodarki, a z drugiej planuje w regionie rozwój przedsiębiorczości, co może potrwać nawet 10-20 lat. Przedstawiciele Agencji zdają sobie sprawę, że proces ten będzie długi, stąd z ostrożnością podchodzą również do nadmiernego optymizmu, który, w ich opinii, reprezentuje m.in. strona społeczna.

” Transformacja to długi proces, długa droga. Jasno określone cele, które muszą zostać zbudowane i zaznaczone w strategii. Każdy interesariusz, który będzie chciał się przyłączyć do tego procesu, jest na wagę złota. Dlatego też rozmawiamy z każdym. To, że np. rozmawiamy z Polską Zieloną Siecią, z organizacjami zajmującymi się walką ze zmianami klimatu, uświadamia nam, że ten proces będzie długotrwały i mamy wiele do zrobienia”. Marek Sytek, Pełnomocnik Zarządu Województwa Wielkopolskiego ds. restrukturyzacji Wielkopolski Wschodniej w Agencji Rozwoju Regionalnego w Koninie

Konieczność wsparcia ze strony państwa. Radni Sejmiku Województwa Wielkopolskiego wezwali Zarząd Województwa do wypracowania programów wsparcia finansowanych z obecnej i przyszłej perspektywy finansowej Unii Europejskiej. Chodzi o to, aby te programy były dedykowane specjalnie dla Wielkopolski Wschodniej. Radni zaapelowali też do polskiego rządu o pilne podjęcie prac nad programem kompensacyjnym dla górników i energetyków, na podobnych warunkach, jakie stały się udziałem Śląska i zostały zawarte w treści decyzji Rady Unii Europejskiej z dnia 10 grudnia 2010 r. w sprawie pomocy państwa ułatwiającej zamykanie niekonkurencyjnych kopalń węgla. Wzywają też „do objęcia wsparciem gmin i powiatów wchodzących w skład Regionu Wielkopolski Wschodniej i nadania priorytetu działaniom prorozwojowym tych obszarów”⁴⁷. Samorząd przyznał, że bez emerytur pomostowych, wsparcia finansowego pozwalającego na dobrowolne odchodzenie z górnictwa i innych form pomocy publicznej trudno będzie przeprowadzić sprawiedliwą transformację regionu.

46 jw.

47 jw.

IV. WNIOSKI I REKOMENDACJE

Głównym i **najpilniejszym zadaniem dla Wielkopolski Wschodniej jest opracowanie planu transformacji, który powinien obejmować długofalową strategię dla regionu, ale też plan krótkoterminowy** na wypadek zaburzeń na rynku pracy. Dużym wyzwaniem będzie wypracowanie formuły prac nad tym planem, tak by w ich toku uwzględnione zostały potrzeby i interesy wszystkich stron. Potrzebne jest też pilne znalezienie rozwiązań, aby lokalna społeczność odczuła negatywne skutki zmian w jak najmniejszym stopniu, np. stworzenie skutecznych programów przekwalifikowania się dla osób tracących pracę. Pozytywnym działaniem jest poszukiwanie nowych inwestorów przez władze wojewódzkie, dlatego też strategię inwestycyjne powinny również znaleźć się w planie transformacji.

Widać bowiem, że są znaczne rozbieżności między spółką ZE PAK a lokalnymi społecznościami, czego najlepszym przykładem jest społeczny opór wobec odkrywek. Trudno, aby ZE PAK był konstruktywnym uczestnikiem procesu sprawiedliwej transformacji, jednocześnie forsując nowe odkrywki wbrew lokalnej społeczności. Wszystko wskazuje na to, że w związku z planami redukcji zatrudnienia w spółce, firma nie przedstawiła planu, który zapewniłby bezpieczne przejście pracowników do innych branż i działania ostonowe, co dodatkowo komplikuje fakt, że nie stworzono jeszcze alternatywnych miejsc pracy w regionie. Co więcej, w oficjalnym komunikacie z kwietnia 2019 r. o przystąpieniu spółki do procesu transformacji podkreślono, że widzi ona możliwość przedstawienia się na rozwiązania energetyki odnawialnej pod warunkiem dużego finansowego wsparcia ze środków publicznych. To oczekiwanie może się nie ziścić, choćby ze względu na unijne przepisy ograniczające możliwość udzielania przez państwo pomocy firmom. Z drugiej strony istnieje ryzyko zmonopolizowania całego procesu przez ZE PAK, gdyż znaczna część projektów zgłoszonych przez Wielkopolską Wschodnią do Platformy Węglowej to komercyjne inicjatywy spółki, które mogą skonsumować większość dostępnych funduszy. Polska Zielona Sieć popiera głos lokalnych społeczności z Wielkopolski Wschodniej, które uznają, że środki finansowe uruchamiane w ramach transformacji

powinny szczególnie docierać właśnie do nich i samorządów, a firmy prowadzące komercyjną działalność powinny raczej korzystać m.in. z systemu pożyczek.

Przed sygnatariuszami „Porozumienia na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej” stoją teraz ważne zadania: wypracowanie formuły dalszych działań, zainicjowanie prac nad planem transformacji i włączenie w te prace wszystkich zainteresowanych. Dla uczestników porozumienia to zupełnie nowe wyzwania, nie mają wcześniejszych doświadczeń, na które można by się powołać, dlatego **istnieje ryzyko, że wola współpracy i energia ulegną rozproszeniu, jeśli szybko nie zostanie ustalona solidna formuła dalszych prac** nad planem transformacji. Plan ten powinien zawierać konkretny harmonogram, w tym szczególnie datę odejścia od pozyskiwania i spalania węgla, a także określone cele i opis sposobu ich realizacji⁴⁸.

Stworzenie planu transformacji będzie wymagało znalezienia odpowiedzi m.in. na następujące pytania:

- ▶ Co to znaczy sprawiedliwa transformacja dla regionu?
- ▶ Czy priorytetem są śmiałe wizje na dalszą przyszłość czy konkrety na tu i teraz, odpowiadające na bieżące problemy mieszkańców i mieszkank regionu?
- ▶ Ile środków i z jakich źródeł w ramach transformacji ma być przeznaczonych dla spółki ZE PAK, a ile dla społeczności poszkodowanych jej dotychczasową działalnością?
- ▶ Jeśli ZE PAK ma otrzymać wsparcie z funduszy publicznych na transformację spółki w kierunku energetyki odnawialnej, to jakie w zamian za to powinien dać gwarancje środowiskowe i pracownicze oraz jakie formy kontroli społecznej taki plan transformacji powinien zawierać?

Inkluzywność debaty nad powyższymi oraz innymi zagadnieniami związanymi z przeobrażeniami regionu będzie miała kluczowe znaczenie dla sukcesu transformacji i przesądzi, czy zostanie ona faktycznie odebrana jako sprawiedliwa.

⁴⁸ W ramach Platformy Węglowej istnieje możliwość uzyskania wsparcia finansowego na pomoc techniczną w opracowywaniu planów transformacji. Więcej informacji na: <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/oil-gas-and-coal/eu-coal-regions/secretariat-and-technical-assistance> (dostęp 30.05.2019).

WNIOSKI

Analiza dotychczasowego procesu sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej oraz rozmowy z przedstawicielkami i przedstawicielami lokalnych podmiotów pozwalają na wysunięcie następujących wniosków:

- Niekorzystna sytuacja społeczno-gospodarcza Wielkopolski Wschodniej związana jest z wieloletnim brakiem myślenia strategicznego o rozwoju regionu, a zapaść ekonomiczna jest na dzień dzisiejszy realnym zagrożeniem w związku z dalszymi planami redukcji zatrudnienia w sektorze górniczo-energetycznym.
- Strona społeczna i samorządowa widzą konieczność wypracowania spójnej długoletniej strategii rozwoju regionu, uwzględniającej wyzwania społeczno-gospodarcze, konieczność odchodzenia od energetyki węglowej oraz działania prośrodowiskowe.
- Potencjał gospodarczy regionu upatrywany jest w rozwoju nowoczesnej niskoemisyjnej gospodarki opartej na energii ze źródeł odnawialnych.
- Ważnym krokiem na drodze do spójnych działań jest „Porozumienie na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej”, którego sygnatariuszami zostało ponad 40 podmiotów reprezentujących sektor publiczny, prywatny i organizacje pozarządowe.
- Samorząd województwa wielkopolskiego zdaje sobie sprawę ze specyfiki gospodarczo-społecznej oraz wyzwań szczególnych dla Wielkopolski Wschodniej i dostrzega konieczność udzielenia regionowi szerokiego wsparcia na drodze do transformacji ze środków unijnych i krajowych.
- Udział Wielkopolski Wschodniej w Platformie Regionów Górniczych w Procesie Transformacji w formule tzw. Country Team to duży sukces wspólnych wysiłków strony społecznej i samorządowej, co jest przykładem udanej współpracy i działania dla wspólnego celu.
- Sprawiedliwa transformacja regionu jest możliwa przy uwzględnieniu stanu środowiska naturalnego. Sytuacja społeczności lokalnych, m.in. w gminie Babiak, w rejonie pojezierza i na terenach bezpośrednio w rejonie odkrywek, pokazuje, że problemy środowiskowe, takie jak zaburzona gospodarka wodna, uniemożliwiają rozwój regionu i są zagrożeniem dla ich warunków bytowych.
- Kolejni właściciele elektrowni i kopalni przez lata nie wywiązywali i nie wywiązują się z obowiązku rekultywacji terenów pokopalnianych oraz rekompensaty strat środowiskowych, które przenoszone są na społeczeństwo, co spotyka się zazwyczaj z brakiem reakcji ze strony władz administracyjnych.
- Głos społeczności lokalnych spoza dużych miast regionu Wielkopolski Wschodniej nie był dotychczas uwzględniany w tworzeniu planów i strategii rozwoju regionu.
- Realny stan środowiska naturalnego oraz straty dla usług ekosystemowych związane z działalnością kopalni nie są w wystarczający sposób uwzględnione w dyskusji o transformacji regionu.

REKOMENDACJE

Rekomendacje Polskiej Zielonej Sieci dla podmiotów przystępujących do procesu sprawiedliwej transformacji w Wielkopolsce Wschodniej:

- Należy jak najszybciej podjąć konsultacje z wszystkimi grupami interesariuszy w celu wypracowania spójnego rozumienia pojęcia sprawiedliwej transformacji i stworzenia strategii rozwoju regionu. Ważne jest opracowanie strategii zarówno długoterminowej, jak i krótkoterminowej, uwzględniającej dynamicznie zmieniającą się sytuację na rynku pracy. Proces tworzenia strategii powinien być inkluzywny i partycypacyjny.
- Ważne jest zapewnienie wsparcia finansowego, w tym rekompensat dla społeczności lokalnych, których jakość życia i dochody z działalności gospodarczej zostały zmniejszone na skutek degradacji środowiska naturalnego przez sektor górniczo-energetyczny.
- Organy administracji publicznej powinny wywierać systematyczny nacisk na spółkę ZE PAK w kwestii wywiązania się z obowiązku rekultywacji terenów pogórnicznych oraz zmniejszania zagrożeń dla środowiska naturalnego płynących z jej działalności.
- Strategię sprawiedliwej transformacji należy oprzeć na zdecydowanym odejściu od wydobycia węgla brunatnego w regionie, wraz z wyznaczeniem daty oraz harmonogramu zakończenia wydobycia, oraz postawić na rozwój energetyki przyjaznej dla klimatu i obywatelskiej.
- Należy utrzymać i dalej rozwijać gospodarczą wizję regionu opartą na rozwiązaniach niskoemisyjnych i innowacyjnych.
- Należy pilnie opracować plany wsparcia pracowników sektora paliwowo-energetycznego zagrożonych utratą zatrudnienia, m.in. w bezpłatnym przekwalifikowaniu się oraz znalezieniu nowych miejsc pracy.
- Kluczowe jest pozyskanie i właściwe wykorzystanie funduszy z Unii Europejskiej, w tym środków z Funduszu Modernizacyjnego, jak również środków samorządowych oraz krajowych w celu poprawy jakości życia mieszkańców i mieszkańek miast i wsi, a także ochrony środowiska naturalnego w regionie.
- Należy wspierać tworzenie konsorcjów oraz partnerstw, szczególnie wśród podmiotów społecznych, w celu realizowania wspólnych projektów ze wsparciem Platformy Węglowej (w tym z różnych źródeł finansowania: fundusze UE, Fundusz Modernizacyjny, pożyczki z Europejskiego Banku Inwestycyjnego, lokalny crowdfunding).
- Potrzebne jest przeprowadzenie wieloetapowych kampanii informacyjno-edukacyjnych w regionie, których celem będzie zapoznanie społeczeństwa z założeniami sprawiedliwej transformacji, jej wyzwaniami i korzyściami.

Kalendarium⁴⁹

Czerwiec 2017

Konferencja „Konin. Powrót do przyszłości” zorganizowana przez Fundację „Rozwój TAK - Odkrywki NIE” (12 czerwca, Konin).

Październik 2017

Konferencja „Konin. Restart” zorganizowana przez Fundację Miasto Prowincjonalne (12 października, Konin).

Grudzień 2017

Powołanie przez Komisję Europejską Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji (8 grudnia, Strasbourg, Francja).

Styczeń 2018

Konferencja „Ocieplamy Konin. Jak najlepiej zapewnić ciepło miastu i mieszkańcom powiatu konińskiego?” zorganizowana przez Stowarzyszenie Akcja Konin oraz Stowarzyszenie Ekologiczne Eko-Unia (19 stycznia, Konin).

Luty 2018

Pierwsze spotkanie robocze Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji (26-27 lutego, Bruksela, Belgia). Region Koniński reprezentowała Miłostawa Stępień (Stowarzyszenie Akcja Konin).

Marzec 2018

Powołanie Zespołu Roboczego ds. Restrukturyzacji Potencjału Gospodarczego Subregionu Konińskiego przy Departamencie Gospodarki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego.

Kwiecień 2018

Wniosek Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego do Komisji Europejskiej w sprawie dołączenia Wielkopolski Wschodniej do Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji.

Lipiec 2018

Drugie spotkanie robocze Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji (12-13 lipca, Bruksela, Belgia). Region koniński reprezentowali Agata Kuźmińska (Pracownia Miejska), Jarosław Koźlarek (Fundacja Miasto Prowincjonalne), Maciej Sytek (członek Zarządu

Województwa Wielkopolskiego) i Jakub Jackowski (zastępca dyrektora Departamentu Gospodarki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego).

Przesłanie przez Polską Zieloną Sieć do Komisji Europejskiej briefingu autorstwa Miłostawy Stępień i Piotra Raka o Wielkopolsce Wschodniej wraz z rekomendacjami (stanowisko Polskiej Zielonej Sieci, Akcji Konin, Fundacji Pełnym Głosem i Fundacji Miasto Prowincjonalne).

Październik 2018

Konferencja „Czy sprawiedliwa transformacja Wielkopolski Wschodniej jest możliwa? Scenariusze rozwoju regionu 2018-2030” zorganizowana przez Stowarzyszenie Akcja Konin, Fundację Miasto Prowincjonalne, Polską Zieloną Sieć i Stowarzyszenie Eko-Unia (8-9 października, Konin).

Seminarium Instytutu Badań Strukturalnych, Edinburgh Centre for Carbon Innovation i Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego „Transformacja Wielkopolski Wschodniej. Ludzie - gospodarka - inwestycje” (23 października, Konin).

Prezentacja kandydata na prezydenta miasta Konina Piotra Korytkowskiego nowej wizji rozwoju miasta i regionu „Konińska Dolina Energii”.

Listopad 2018

Trzecie spotkanie robocze Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji (5-7 listopada, Bruksela, Belgia) wraz z rozmowami bilateralnymi w sprawie Wielkopolski Wschodniej. Region koniński reprezentowali Miłostawa Stępień (Stowarzyszenie Akcja Konin), Maciej Sytek (członek Zarządu Województwa Wielkopolskiego), Magdalena Bartecka (Polska Zielona Sieć).

Grudzień 2018

Konferencja „Science Meets Regions. Transformacja gospodarcza subregionu konińskiego - kierunek wodór” zorganizowana przez Komisję Europejską, samorząd województwa wielkopolskiego, PWSZ w Koninie i ARR w Koninie.

⁴⁹ Kalendarium autorstwa Agaty Kuźmińskiej, aktywistki miejskiej, byłej ekspertki ds. transformacji w Agencji Rozwoju Regionalnego w Koninie.

Styczeń 2019

Maciej Sytek, były wicemarszałek województwa wielkopolskiego, obejmuje stanowisko prezesa Agencji Rozwoju Regionalnego w Koninie, ogłaszając rozpoczęcie działań transformacyjnych regionu. Zostaje także Pełnomocnikiem Zarządu Województwa Wielkopolskiego ds. restrukturyzacji Wielkopolski Wschodniej.

Luty 2019

Spotkania prezesa ARR Macieja Sytka z przedstawicielami gmin powiatów regionu Wielkopolski Wschodniej i zaproszenie do składania propozycji projektów związanych z transformacją.

Marzec 2019

Przesłanie propozycji projektów z regionu do wstępnej weryfikacji w Ministerstwie Energii.

Przyłączenie Wielkopolski Wschodniej do Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji w formie polskiej grupy krajowej (Country Team) (28 marca).

Kwiecień 2019

Podpisanie „Porozumienia na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej” dotyczącego współpracy w działaniach związanych z Platformą Regionów Górniczych w Procesie Transformacji.

Podpisanie listu intencyjnego w sprawie współpracy dotyczącej sektora energetycznego w działaniach związanych z Platformą Regionów Górniczych w Procesie Transformacji.

Czwarte spotkanie robocze Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji (8-9 kwietnia, Bruksela, Belgia) wraz ze spotkaniem bilateralnym w sprawie pro-

jektów zgłoszonych przez Wielkopolską Wschodnią do dofinansowania w ramach Platformy. Region reprezentowali: Maciej Sytek (Pełnomocnik Zarządu Województwa Wielkopolskiego ds. restrukturyzacji Wielkopolski Wschodniej i Prezes Agencji Rozwoju Regionalnego w Koninie), Jakub Jackowski (Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Departament Gospodarki), Piotr Korytkowski (prezydent Konina), Krzysztof Gubański, Iwona Kurzawińska, Monika Szymczak i Agata Kuźmińska (Agencja Rozwoju Regionalnego w Koninie), Marcin Ginel, Adam Kłapszta i Zbigniew Stępniewski (ZE PAK SA), Miłostawa Stępień (Stowarzyszenie Akcja Konin) i Jarosław Koźlarek (Stowarzyszenie ZmieniaMy Konin i Fundacja Miasto Prowincjonalne).

Czerwiec 2019

Sesja wyjazdowa Sejmiku Województwa Wielkopolskiego w Koninie, na której uchwalono „Stanowisko Sejmiku Województwa Wielkopolskiego dotyczące inicjatywy Sprawiedliwej Transformacji Regionu Wielkopolski Wschodniej” (3 czerwca).

Apel do Prezesa Rady Ministrów o program społeczny dla regionów górniczych i okrągły stół sprawiedliwej transformacji „3P: Plan, Partycypacja, Porozumienie”, podpisany przez stowarzyszenia: Akcja Konin, ZmieniaMY Konin, Eko-Przyjezierze, Eko-Unia oraz Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć i Fundację „Rozwój TAK – Odkrywki NIE” (27 czerwca).

Maj - Wrzesień 2019

Seria spotkań oraz debat dla mieszkańców i mieszkańców Konina w ramach projektu „Zrównoważone rolnictwo i żywność w Wielkopolsce Wschodniej w kontekście transformacji energetycznej w regionie”.

V LOKALNE PODMIOTY DZIAŁAJĄCE NA RZECZ SPRAWIEDLIWEJ TRANSFORMACJI

Stowarzyszenie Akcja Konin

Stowarzyszenie działa od 2011 r., a jego celem jest wspieranie rozwoju Konina oraz podnoszenie jakości życia jego mieszkanki i mieszkańców. Szczególnym tematem zainteresowań stowarzyszenia jest partycypacja obywatelska – konsultacje społeczne, budżet obywatelski, dostęp do informacji publicznej. Organizacja wypracowała standardy dostępu do danych publicznych, dzięki czemu wiele dokumentów samorządowych zostało udostępnionych do wglądu społeczeństwu. Zainaugurowała też działalność obywatelskiego serwisu o pracy radnych miasta Konina – Konin.MamPrawoWiedziec.pl. Jednym z największych projektów stowarzyszenia było opracowanie „Obywatelskiej strategii rozwoju miasta Konin 2020” wraz z raportem dr Tomasza Herudzińskiego, którego tematem była diagnoza stanu sytuacji społecznej Konina. Strategia ta oparta jest o zasady głębokiej demokracji i konsultacje społeczne, a jej propozycje i rekomendacje czekają na wdrożenie. W ostatnich dwóch latach Akcja Konin skupiła swoje działania wokół koncepcji sprawiedliwej transformacji Wielkopolski Wschodniej. Przedstawicielka stowarzyszenia reprezentowała region koniński w spotkaniach roboczych Platformy Regionów Górniczych w Procesie Transformacji w Brukseli. Akcja Konin jest organizatorem lub współorganizatorem konferencji i wydarzeń poświęconych tematyce sprawiedliwej transformacji. Jest sygnatariuszem „Porozumienia na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej” oraz apelu do Prezesa Rady Ministrów o program społeczny dla regionów górniczych i okrągły stół sprawiedliwej transformacji „3P: Plan, Partycypacja, Porozumienie” z dnia 27 czerwca 2019 r. Stowarzyszenie jest zainteresowane wchodzeniem w partnerstwa i koalicje przy tworzeniu projektów dotyczących sprawiedliwej transformacji.

Stowarzyszenie ZmieniaMY Konin

Stowarzyszenie utworzone zostało na początku 2019 r. przez miejskie aktywistki i aktywistów z Konina, którzy postanowili wspólnie wystartować jako kandydatki

i kandydaci w wyborach samorządowych w 2018 r. Wraz z Akcją Konin jest najaktywniejszą organizacją w regionie zajmującą się tematyką sprawiedliwej transformacji. Obecnie stowarzyszenie skupia kilkanaście osób zaangażowanych w życie miasta i regionu. Celem działalności organizacji jest wspieranie rozwoju Konina i Wielkopolski. Tematycznie zakres jej działań koncentruje się wokół takich tematów jak: sprawiedliwa transformacja, rozwój lokalnej przedsiębiorczości (szczególnie wśród ludzi młodych), rozwój edukacji cyfrowej, zmiany w przestrzeni miejskiej, mobilność i ekologiczny transport, zanieczyszczenie powietrza, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, partycypacja społeczna. Stowarzyszenie bierze aktywny udział w tworzeniu społecznej strategii rozwoju Konina pt. „Konin - zielone miasto energii”, realizowanej z inicjatywy Urzędu Miejskiego w Koninie od czerwca 2019 r. Stowarzyszenie jest sygnatariuszem m.in. „Porozumienia na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej” oraz apelu do Prezesa Rady Ministrów o program społeczny dla regionów górniczych i okrągły stół sprawiedliwej transformacji „3P: Plan, Partycypacja, Porozumienie”. Stowarzyszenie jest zainteresowane wchodzeniem w partnerstwa i koalicje przy tworzeniu projektów dotyczących sprawiedliwej transformacji.

Fundacja Miasto Prowincjonalne

Fundacja prowadzi działalność kulturalno-społeczną w Koninie od 2015 r. Jednym z jej ważniejszych celów jest rozwój i wspieranie aktywności lokalnych. Fundacja prowadzi kilka rozpoznawalnych w regionie inicjatyw, m.in. „Nieoczywistą mapę ziemi konińskiej” – przedstawiającą w atrakcyjny sposób ciekawe miejsca oraz inicjatywy z Konina i okolic, Festiwal Ognia, Światła i Pirotechniki „Pirania” oraz Konin Restart. Konin Restart to społeczność skupiająca osoby zaangażowane w rozwój Konina. W październiku 2017 r. zorganizowała konferencję „Konin Restart”, której celem było zebranie wspólnych rekomendacji dla Konina oraz mobilizacja do działania, aby udało się je w najbliższych latach zrealizować. Jednym z działań fundacji w 2018 r.

było stworzenie zespołów roboczych, które opracowały rekomendacje rozwoju Konina dla kandydatów na prezydenta miasta w zakresie: rozwoju gospodarczego, starówki i historii miasta, edukacji, sportu i turystyki, transportu publicznego, kultury, przestrzeni miejskiej. Fundacja organizuje też spotkania i konferencje w ramach „Konin Business Meeting”, skierowane do wszystkich przedsiębiorców z Konina i subregionu konińskiego, którzy poszukują szans na rozwój.

Ruch społeczny w gminie Babiak

Ruch społeczny tworzy kilkadziesiąt mieszkańców i mieszanek gminy Babiak skupionych w nieformalnej grupie. Celem ich działania jest ochrona interesów społeczności lokalnej oraz środowiska naturalnego w związku z planami utworzenia odkrywki węgla brunatnego Dęby Szlacheckie na terenie gmin Babiak i Koło. Zajmują się zwłaszcza monitorowaniem spraw administracyjnych związanych z tym tematem. Ruch ściśle współpracuje z fundacją „Rozwój TAK - Odkrywki NIE” oraz Fundacją Frank Bold w kontekście porad prawnych. Grupa rozpoczęła działania w momencie, kiedy w 2013 r. pojawiła się informacja o planach utworzenia odkrywki. O zamierzeniach tych lokalna społeczność nie była informowana, wobec czego najbardziej zaangażowani mieszkańcy i mieszkanki zorganizowali 21 czerwca 2015 r. referendum gminne, które miało rozstrzygnąć, czy społeczność jest za budową kopalni węgla brunatnego na terenie gminy Babiak. Według ruchu obecnym priorytetem w działaniach powinna być rekultywacja terenów kopalnianych i doprowadzenie ich do stanu maksymalnie zbliżonego do tego sprzed eksploatacji.

Stowarzyszenie Ekologiczne Eko-Przyjezierze

Stowarzyszenie działa od 2014 r., a głównym powodem jego powstania była mobilizacja mieszkańców i mieszanek na rzecz ochrony jezior Pojezierza Gnieźnieńskiego, położonego w województwach kujawsko-pomorskim oraz wielkopolskim. Wcześniej, przed założeniem stowarzyszenia, lokalna społeczność organizowała częste protesty, m.in. pod urzędami gmin, w związku z obniżaniem się wód w jeziorach na skutek negatywnego oddziaływania odkrywek Kopalni Węgla Brunatnego Konin. Od 2008 r. organizowane były protesty przeciwko odkrywce Tomistawice. W ostatnich latach stowarzyszenie zaangażowane jest w protesty związane z odkrywką Ościstowo. Z zebranych materia-

łów stowarzyszenie przygotowało w 2019 r. film obrazujący skalę degradacji jezior Wilczyńskiego, Suszewskiego, Ostrowskiego, Budzistawskiego, Kownackiego i Wójcińskiego⁵⁰. Stowarzyszenie współpracuje m.in. z ogólnopolską Koalicją „Rozwój TAK - Odkrywki NIE”, ruchem społecznym z gminy Babiak, fundacją Greenpeace Polska, Związkiem Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć oraz organizacjami z Konina. Przedstawiciele stowarzyszenia biorą aktywny udział w lokalnych i krajowych akcjach protestacyjnych związanych z odkrywkami węgla brunatnego, wydarzeniach związanych z upowszechnianiem koncepcji sprawiedliwej transformacji energetycznej. Stowarzyszenie jest jednym z sygnatariuszy apelu organizacji pozarządowych do Prezesa Rady Ministrów o program społeczny dla regionów górniczych i okrągły stół sprawiedliwej transformacji „3P: Plan, Partycypacja, Porozumienie”.

Agencja Rozwoju Regionalnego SA w Koninie

Powołana w styczniu w 1992 r. jest instytucją działającą na rzecz rozwoju regionalnego Wielkopolski, wyspecjalizowaną w realizacji rządowych i międzynarodowych programów polityki regionalnej. Realizuje projekty i usługi dla przedsiębiorstw, samorządów i instytucji. Celem tej działalności jest podniesienie ich innowacyjności oraz konkurencyjności szczególnie w obszarze rozwoju gospodarczego. W latach 2001-2008 Agencja pełniła funkcję Regionalnej Instytucji Finansującej (RIF) dla województwa wielkopolskiego, administrującej środkami unijnymi przeznaczonymi na wsparcie rozwoju przedsiębiorstw. Agencja zaangażowała się w działania na rzecz sprawiedliwej transformacji wraz z objęciem w styczniu 2019 r. stanowiska prezesa zarządu przez Macieja Sytka. W Agencji otrzymał on ważną dla procesu transformacji funkcję Pełnomocnika Zarządu Województwa Wielkopolskiego ds. restrukturyzacji Wielkopolski Wschodniej. Agencja przyjęła na siebie rolę instytucji zbierającej projekty oraz kontaktującej się z Ministerstwem Energii oraz Komisją Europejską w tej sprawie. Działania Agencji są uzgadniane zarówno z Urzędem Marszałkowskim, jak i Ministerstwem Energii oraz Ministerstwem Inwestycji i Rozwoju. Ważnym osiągnięciem Agencji jest zainicjowanie i doprowadzenie do zawarcia w kwietniu 2019 r. „Porozumienia na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej” oraz podpisanie listu intencyjnego w sprawie współpracy Agencji i władz samorządowych z podmiotami sektora energetycznego w działaniach związanych z procesami transformacji.

⁵⁰ Stowarzyszenie Ekologiczne Eko-Przyjezierze, „Postępująca degradacja jezior Wilczyńskiego, Suszewskiego, Ostrowskiego, Budzistawskiego, Kownackiego i Wójcińskiego”, http://www.przyjezierze.org/pl,post%C4%98puj%C4%84ca_zag%C5%81ada_jezior_wilczy%C5%83skiego_suszewskiego_ostrowskiego_budzis%C5%81awskiego_kownackiego_i_ostrowskiego,417.html (dostęp 01.06.2019).

Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin SA

Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin SA (ZE PAK) to jeden z największych podmiotów gospodarczych Wielkopolski Wschodniej, część Grupy Kapitałowej ZE PAK. Od października 2012 r. ZE PAK jest firmą prywatną notowaną na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Podstawową działalnością Grupy jest wydobycie węgla brunatnego, wytwarzanie i sprzedaż energii elektrycznej oraz ciepła. W jej posiadaniu są dwie kopalnie – KWB Konin i KWB Adamów, oraz trzy elektrownie opalane węglem brunatnym: Pątnów I, Pątnów II i Konin. Ich łączna osiągalna moc elektryczna brutto wynosi 1896 MW⁵¹. ZE PAK jest sygnatariuszem „Porozumienia na rzecz sprawiedliwej transformacji energetycznej Wielkopolski Wschodniej” oraz listu intencyjnego w sprawie współpracy wraz z miastem Konin, województwem wielkopolskim, Agencją Rozwoju

Regionalnego w Koninie i Konińską Izbą Gospodarczą w działaniach związanych z procesami transformacji. Obecna sytuacja na rynku energetycznym skłania firmę do poszukiwania nowych niskoemisyjnych źródeł energii, które będą alternatywą dla węgla. ZE PAK zgłosił osiem projektów, które zostały przedstawione Komisji Europejskiej przez Agencję Rozwoju Regionalnego wraz z innymi projektami z regionu. Wśród planowanych projektów znalazły się m.in.: budowa farm fotowoltaicznych i wiatrowych na rekultywowanych terenach Grupy, przystosowanie instalacji węglowej do spalania biomasy, budowa magazynu ciepła dla potrzeb ogrzewania miasta Konin, budowa magazynu energii dla potrzeb OZE powstających na terenach Grupy, stworzenie centrum logistycznego wraz z zabudową paneli fotowoltaicznych na dachach, uruchomienie fabryki montażu paneli fotowoltaicznych oraz przygotowanie infrastruktury do wytwarzania, magazynowania oraz dystrybucji wodoru.

---

51 Biuro Komunikacji Korporacyjnej ZE PAK SA, 03.04.2019, „Udział ZE PAK SA w transformacji energetycznej Regionu Wielkopolski Wschodniej”, http://zepak.com.pl/upload/Udzia_ZE_PAK_SA_w_transformacji_energetycznej_Regionu_Wielkopolski_Wschodniej.pdf (dostęp 20.05.2019).

zielonasiec.pl